

Ewa Matlochová

Uprawnienia polskiej mniejszości narodowej w Republice Czeskiej

Folia Iuridica Wratislaviensis 2/2, 189-228

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Uprawnienia polskiej mniejszości narodowej w Republice Czeskiej

Część I. Definicja mniejszości

Podczas kreowania międzynarodowych standardów ochrony mniejszości narodowych nie udało się w jednolity sposób zdefiniować mniejszości narodowych. W praktyce, głównie w dokumentach prawa międzynarodowego o znaczeniu podstawowym, ucieka się od jednoznacznego określenia tego terminu i wyznaczania jego przesłanek, powołując się na ustawodawstwa krajowe. Prawo międzynarodowe ogranicza się do określenia pewnego systemu ochrony praw mniejszościowych¹. Spowodowane jest to zarówno przeczuleniem państw na punkcie swojej integralności i suwerenności, jak też różnorodnością sytuacji mniejszości (stopień rozproszenia, losy historyczne) w poszczególnych państwach². W prawie czeskim definicja mniejszości narodowej znajduje się w ustawie o prawach mniejszości narodowych, określanej jako ustawa mniejszościowa³. Część druga tej ustawy, nazwana „definicje podstawowych pojęć”, zawiera następujące definicje: „Mniejszości narodowe to społeczność czeskich obywateli mieszkających we współczesnej Republice Czeskiej, która różni się od innych obywateli wspólnym pochodzeniem etnicznym, językiem, kulturą i tradycją, tworzy ilościową mniejszość obywateli i jednocześnie wyraża wolę bycia uznaną za mniejszość narodową w celu wspólnych działań wspierających rozwój własnej tożsamości, języka i kultury, a także w celu ochrony historycznie uformowanych interesów danej społeczności” oraz w punkcie drugim: „Członkiem mniejszości narodowej jest obywatel Republiki Czeskiej, który zgłasza się do innej narodowości niż czeska i wyraża chęć bycia uznawanym za członka mniejszości narodowej wraz z innymi, którzy zgłaszają się do tej samej narodowości”.

Ustawodawca podkreślił znaczenie definiowania tych pojęć, adekwatnie dostosowując się do wariacji w liczbie i składzie etnicznym imigrantów. Wyraźnie odróżnił pojęcie mniejszości narodowej od pojęcia cudzoziemca, stosując kryterium obywatelstwa.

¹ M. Balcerzak, T. Jasudowicz, J. Kapelańska-Pręgowska (red.), *Europejska konwencja praw człowieka i jej system kontrolny – perspektywa systemowa i orzecznicza*, wyd. Katedra Praw Człowieka UMK, Toruń 2011, s. 252 i 253.

² L. Koba, W. Waclawczyk, *Prawa człowieka – wybrane zagadnienia i problemy*, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska – OFICYNA, Warszawa 2009, s. 289.

³ Zákon č. 273/2001 o právech příslušníků národnostních menšin (menšinový zákon), uchwalony 10 lipca 2001. Ustawa ta weszła w życie 2 sierpnia 2001 r.

Prawa tych ostatnich są regulowane w odrębnych przepisach, np. w ustawie o pobycie cudzoziemców w Republice Czeskiej (dalej: RCz; ustawa o cudzoziemcach)⁴, ustawie o azylu⁵ oraz rozporządzeniu rządu RCz z dnia 29 lutego 2012 r., nr 121, o nowych zasadach wjazdu i pobytu cudzoziemców w RCz, swobodzie przemieszczania się obywateli Unii Europejskiej, członków ich rodzin, oraz ochronie granic państwowych⁶. Ustawa o cudzoziemcach definiuje w art. 1 ust. 2 cudzoziemca jako: „osobę fizyczną, która nie posiada obywatelstwa Republiki Czeskiej, w tym obywatela Unii Europejskiej”. Prawa cudzoziemców chronią natomiast tych cudzoziemców, którzy posiadają pozwolenie na pobyt długoterminowy lub trwały w RCz⁷.

Definicja mniejszości narodowej znajdująca się w ustawie mniejszościowej uznawana jest za definicję źródłową w prawie RCz. Za podstawy wyróżniające mniejszości narodowe od reszty społeczeństwa przyjęła połączenie kryteriów subiektywnych i obiektywnych. Do kryteriów obiektywnych zaliczymy kryterium ilościowe (czyli mniejszość nie może być większa od większości) i przynależność do grupy osób mających różniące się od reszty obywateli pochodzenie etniczne, inny język i kulturę. Nie jest natomiast uregulowana kwestia pozycji, niedominacji w państwie. Do kryteriów subiektywnych zaliczymy wolę bycia uznawanym za członka danej mniejszości i wyraz wspólnych wysiłków i działań wspierających własną tożsamość. Nie wystarczy więc samo uznanie się przez daną osobę za należącą do mniejszości narodowej. Wyłączona jest też możliwość narzucenia osobie statusu jednostki przynależącej do mniejszości narodowej bez jej zgody.

Chociaż nie można zanegować przydatności wyżej opisanej definicji w czeskim prawie, nie jest ona definicją doskonałą. Znajduje się w niej sprzeczność systemowa z aktem wyższej rangi. Czeska Karta Praw Podstawowych (Listina základních práv a svobod) z dnia 16 grudnia 1992 r.⁸ jest aktem uchwalonym w ramach porządku konstytucyjnego RCz. Chociaż nie posiada własnej definicji mniejszości, jej art. 3 pkt 2 wyraźnie stwierdza, że każdy ma prawo decydowania o swojej narodowości. Nie do pogodzenia jest to z definicją mniejszości zawartą w ustawie mniejszościowej, wyróżniającą mniejszość ze względu na kryteria obiektywne⁹. Biorąc pod uwagę doniosłość

⁴ Předpis č. 326/1999 Sb., Zákon o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů z dnia 30 listopadu 1999 r.

⁵ Předpis č. 325/1999 Sb., Zákon o azylu a o změně zákona č. 283/1991Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů (zákon o azylu), z dnia 23 grudnia 1999 r.

⁶ Věčný záměr nové právní úpravy a pobytu cizinců na území České republiky, volného pohybu občanů EU a jejich rodinných příslušníků a ochrany státních hranic – schválený vládou dne 29 února 2012.

⁷ Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, cizinecká práva, <http://cizinci.poradna-prava.cz/cizinecke-pravo.html>.

⁸ Ústavní zákon č. 2/1993Sb. Ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

⁹ M. Štěchová, P. Kotulan, J. Rozum, *Právní ochrana etnických menšin v ČR*, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2002, s. 7.

i znaczenie Karty Praw Podstawowych jako aktu o charakterze konstytucyjnym, przyjmujemy jej nadrzędność. *Lex superior derogat legi inferiori* i należy uznać, że nie tylko osoby odróżniające się obiektywnie mogą korzystać z praw mniejszości.

W następnych artykułach ustawy mniejszościowej pojawia się ciekawe rozwiązanie legislacyjne kreujące nową podkategorię mniejszości. Zasadniczo więcej praw mniejszościowych otrzymują osoby należące do mniejszości narodowych tradycyjnie i długookresowo żyjących w RCz. W ustawie jednak brak ich definicji i jasnych kryteriów wskazujących, które mniejszości można zaliczyć do tej podkategorii. Problemem tym na posiedzeniu w dniu 24 czerwca 2005 r. zajął się komitet doradczy Ministra Spraw Wewnętrznych. Ustalił on, że z powodu braku legalnej definicji mniejszości narodowych tradycyjnie i długookresowo żyjących w RCz organ administracyjny ocenia, czy dany członek mniejszości (spełniający warunki art. 2 ustawy mniejszościowej) włączony będzie do tej podkategorii czy nie.

W uzasadnieniu komitet podkreśla wagę danej decyzji, powołując się na art. 16 ust. 4 kodeksu postępowania administracyjnego¹⁰. Artykuł 16 ustala prawa¹¹ dla obywateli zaliczonych do członków mniejszości tradycyjnie i długookresowo zamieszkującej w RCz. Brak legalnej definicji powoduje konieczność interpretacji danej ustawy przez same organy administracyjne. Mogą one dojść do wniosku, że w konkretnym przypadku nie zaliczamy danego obywatela do podkategorii i nie przyznajemy mu praw z art. 16 ustawy. Rozwiązanie takie zdaniem autorki pracy może doprowadzić do niejasności i nierównego traktowania przy stosowaniu prawa.

Komitet dalej przedstawił kolejne możliwe przypadki zastosowania podkategorii mniejszości. Na przykład ustawa o działalności gospodarczej (Trade Act¹², art. 71 ust. 3) przyznaje mniejszościom narodowym i etnicznym prawo do posługiwania się przed tymi organami własnym językiem. Wybór i koszty tłumacza regulowane są tak samo jak w ustawie o postępowaniu administracyjnym. Komitet ustalił, że w tych wypadkach nie tylko dane organy przy podejmowaniu decyzji o stosowaniu tych praw mają brać pod uwagę kryteria mniejszości znajdujące się w ustawie mniejszościowej, ale także zastosowanie mają regulacje ustawy o postępowaniu administracyjnym, chociaż mowa w nich tylko o mniejszościach narodowych i etnicznych, a nie o mniejszościach tradycyjnie i długookresowo żyjących w RCz. Komitet określa też inne źródła, które można wykorzystać przy decyzji. Uchwalony przez rząd w dniu 25 stycznia 2012 r. Statut Rady

¹⁰ Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, z dnia 24 czerwca 2004 r.

¹¹ Mogą oni występować i przedstawiać stanowiska przed organami administracyjnymi w języku swojej mniejszości. Jeżeli organ administracyjny nie może posługiwać się danym językiem, obywatel wybiera tłumacza zarejestrowanego na liście tłumaczy. Koszty związane z tłumaczeniem ponosi organ administracyjny.

¹² Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), z dnia 2 października 1991 r.

ds. Mniejszości Narodowych (Rada)¹³ zawiera zamknięty katalog narodowości – a więc tych o szczególnym znaczeniu – które posiadają swoich przedstawicieli w Radzie. Katalog uwzględnia 12 narodowości wypisanych alfabetycznie¹⁴. Liczba przedstawicieli narodowości waha się od jednego do dwóch, polska mniejszość posiada dwóch przedstawicieli. Znaczenie Rady jest istotne, ponieważ jak mówi art. 1 Statutu: „Rada jest stałym organem doradczym i projektodawczym rządu w kwestiach dotyczących mniejszości narodowych i ich członków oraz ochrony języków mniejszości”.

Ostatnim, ale na pewno nie najmniej ważnym czynnikiem mogącym wpłynąć na decyzje o wyznaczeniu podkategorii mniejszości jest uzasadnienie do ustawy o prawach mniejszości narodowych i o zmianie niektórych ustaw¹⁵. Znajdujący się w niej katalog zamknięty mniejszości narodowych, które tradycyjnie i długotrwale mieszkają w RCz, przypomina katalog Statutu Rady. Nie uznaje jednak za tę mniejszość mniejszości serbskiej, a dodaje do katalogu mniejszość austriacką.

W wyniku powszechnego spisu ludności, domów i mieszkań w RCz z roku 2011 pojawił się nowy katalog mniejszości, w którym zostały uznane za mniejszość narodową również te niezwiązane z istniejącym państwem: śląska i morawska. Katalog ten nie jest jednak znaczący prawnie w określaniu praw mniejszości narodowych.

Część II. Ochrona polskiej mniejszości narodowej w RCz

1. Ochrona mniejszości na poziomie konstytucyjnym RCz

„Republika Czeska jest suwerennym, jednolitym i demokratycznym państwem prawa, opartym na poszanowaniu praw i wolności człowieka oraz obywatela”¹⁶. Konkretnie unormowania ochrony praw człowieka (oraz praw mniejszości, które są ich częścią¹⁷) nie pojawiają się bezpośrednio w Konstytucji¹⁸, lecz ogólne zasady mające

¹³ Statut rady vlády pro národnostní menšiny, příloha k usnesení vlády ze dne 25. ledna 2012 č. 60.

¹⁴ Bułgarską, chorwacką, węgierską (*mad'arská*), niemiecką, polską, romską, rusińską, ruską, grecką (*řecká*), słowacką, serbską, ukraińską.

¹⁵ Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů.

¹⁶ Art. 1 ust. 1 Konstytucji RCz.

¹⁷ „Ochrona mniejszości narodowych oraz praw i wolności osób należących do tych mniejszości stanowi integralną część międzynarodowej ochrony praw człowieka i, jako taka, wchodzi w zakres współpracy międzynarodowej” art. 1 Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych.

¹⁸ Ústava České republiky, ústavní zákon č. 1/1993. Sb., uchwalona przez Czeską Radę Narodową dnia 16 grudnia 1992 r., składa się z Preambuły i 113 artykułów podzielonych na 8 części, a weszła w życie na podstawie art. 113 – dnia 1 stycznia 1993 r. (w tym samym dniu, po podziale Czechosłowacji, powstała suwerenna i jednolita Republika Czeska). „Kształtuje ona bardzo klasyczny i konsekwentny system parlamentarny, głęboko osadzony we własnej i europejskiej tradycji, bez licznych nowości ustrojowych i daleko idącej racjonalizacji, a zwłaszcza bez strachu, że tradycyjne reguły parlamentaryzmu nie wystarczą do niezakłóconego przeprowadzenia reform politycznych i ekonomicznych”, M. Kruk, *Wstęp*, [w:] *Konstytucja Republiki Czeskiej z 16 grudnia 1992 r.*, Biblioteka Sejmowa, Warszawa 2000, s. 25.

dla nich znaczenie znajdziemy zwłaszcza w części pierwszej Konstytucji (art. 1–14), nazwanej *Przepisy podstawowe*. Zasadniczy jest art. 6, w którym ustalono zasadę, że: „decyzje polityczne opierają się na woli większości wyrażonej w wolnym głosowaniu, która jednak ochrania i respektuje mniejszość”. Znaczące są również dla praw mniejszości artykuły gwarantujące: „poddanie praw i wolności człowieka ochronie władzy sądowniczej (art. 4), wolność robienia wszystkiego, co nie jest ustawowo zabronione (art. 2 ust. 4), zasada państwa demokratycznego (art. 5)¹⁹ i inne²⁰. Prawa mniejszości chroni na podstawie Konstytucji (art. 1 ust. 2 oraz art. 10) również prawo międzynarodowe, głównie Konwencja ramowa RE o ochronie mniejszości narodowych²¹, ale także Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (MPPOiP) z 1966 r., Europejska Konwencja Praw Człowieka (EKPCz) z 1950 r. oraz inne umowy międzynarodowe, których stroną jest RCz, chroniące mniejszości zwłaszcza przed dyskryminacją²².

Podstawowym źródłem ochrony prawnej mniejszości narodowej na terytorium RCz jest natomiast Karta Podstawowych Praw i Wolności (Karta)²³. Karta należy do tzw. porządku konstytucyjnego, jego podsumowanie zaś oraz definicyjne określenie jego zakresu znajdują się w art. 3²⁴ oraz w art. 112²⁵ Konstytucji²⁶. Konstytucja RCz w wąskim tego słowa znaczeniu obejmuje wyłącznie Konstytucję č. 1/1993 Sb., w ujęciu szerokim²⁷

¹⁹ „Zakres tego pojęcia jest zmienny i ustalany innymi normami konstytucyjnymi. Art. 1 Konstytucji łączy go z poszanowaniem praw człowieka. Zakresem zasady państwa demokratycznego zajmował się też Trybunał Konstytucyjny RCz w stwierdzeniach ÚS č. 14/1994Sb. (suwerenność ludzi oraz ustrój polityczny, który uniemożliwia monopol na władzę) oraz ÚS č. 14/1994 Sb. (zasada pewności prawa, zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa -nie retroaktywność prawa)”, V. Pavlíček [et al.], *Ústavní právo a státověda*, II. díl, *Ústavní právo České republiky*, Leges, 2011, s. 146.

²⁰ Trójpodział władzy (art. 2 ust. 1), możliwość referendum (ust. 2), ustawowy zakres władzy państwowej (ust. 3), wolności związane z partiami politycznymi (art. 5), samorządność jednostek samorządu terytorialnego (art. 8), niemożność pozbawienia obywatelstwa wbrew woli obywatela (art. 12 ust. 2).

²¹ Ogłoszona w RCz pod nr 96/1998Sb., ratyfikowana na podstawie art. 10 (pierwszeństwo w stosowaniu przed ustawami), zaczęła obowiązywać w RCz 1 kwietnia 1998 r.

²² Najważniejsza: Międzynarodowa Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej z 1965 r., R. Petráš, H. Petrův H. Ch. Scheu, *Menšiny a právo v České republice*, Auditorium s.r.o., Praha 2009, s. 229.

²³ Listina základních práv a svobod, přijata jeshce v czasie istnienia Czechosłowacji 9 stycznia 1991r., na mocy ustawy č.23/1991 Sb., wprowadzona jako ustawa konstytucyjna Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej. Republika Czeska przyjęła ją č.2/1993Sb. dnia 16 grudnia 1992 r., ze zmianami č. 162/1998Sb.

²⁴ „Częścią porządku konstytucyjnego RCz jest Karta Podstawowych Praw i Wolności”.

²⁵ „Porządek konstytucyjny Republiki Czeskiej tworzy niniejsza Konstytucja, Karta Podstawowych Praw i Wolności, [...]”.

²⁶ *Ústavní soud České republiky, Ústavní pořádek České republiky, právní úprava*, <http://www.usoud.cz/pravni-uprava/>.

²⁷ W czeskiej doktrynie rozróżnienie przejawia się w pierwszej literze nazwy „ústava” (Konstytucja): w szerokim zakresie – ústava, w wąskim – Ústava, V. Pavlíček [et al.], *Ústavní právo a státověda*, II. díl, *Ústavní...*, s. 113.

natomiast jest katalogiem otwartym²⁸, zawierającym również inne dokumenty²⁹ (*polylegální ústava*³⁰), a zwłaszcza Kartę. Z punktu widzenia formalno-prawnego Karta jest ustawą konstytucyjną, posiada najwyższą moc prawną, a zatem ma dominującą pozycję w hierarchii legislacyjnej RCz³¹. W stosunku do zwykłych ustaw stosujemy zasadę *lex superior derogat legi inferiori*, a wobec innych ustaw konstytucyjnych zasadę *lex posterior derogat priori*³².

Karta pośrednio określa stosunek państwa do jednostki³³. Oparta jest na współczesnej koncepcji demokratycznego państwa prawa (art. 2). Jej zakres podmiotowy praw i wolności³⁴ zagwarantowanych w części drugiej Karty obejmuje nie tylko obywateli RCz, ale również, po spełnieniu pewnych warunków, osoby prawne oraz cudzoziemców³⁵, „jeśli nie jest wyraźnie stwierdzone, że przysługują one obywatelom” (art. 42 ust. 2)³⁶. Status jednostki regulowany jest trzema podstawowymi fundamentalnymi prawami: ludzką godnością, wolnością oraz równością³⁷. Zakaz dyskryminacji w odniesieniu do podstawowych praw i wolności pojawia się w art. 3 ust. 3, w którym uchwalono, że: „nikomu nie wolno pomniejszyć prawa do korzystania z jego podstawowych praw i wolności”. „Dochodzenie swych praw w określonym prawnie postępowaniu przed niezawisłym i bezstronnym sądem, a w określonych przypadkach przed innym organem”, gwarantuje wszystkim art. 36 i nast. Karty, sądowa ochrona określona jest również w art. 4 Konstytucji. Dodatkowo

²⁸ „Należą do niego w sensie formalnym ustawy oznaczone jako konstytucyjne oraz ogłoszone, uchwalone obiema izbami parlamentu kwalifikowaną większością 3/5 wszystkich posłów oraz senatorów (art. 39 ust. 4 Konstytucji)”. *Ústavní soud České republiky, Ústavní pořádek České republiky*.

²⁹ Np. ustawa konstytucyjna: č. 347/1997 Sb. o tworzeniu wyższych jednostek terytorialnych, č. 110/1998 Sb. o bezpieczeństwie RCz, ustawy wytyczające granicę państwową.

³⁰ „Stała się tradycją w historii Czechosłowacji, ponieważ żadna jej konstytucja nie zawierała się w jednym dokumencie”, K. Schelle, [et al.], *System konstytucyjny Republiki Czeskiej*, Proksenia, Kraków 2011 r., s. 21.

³¹ V. Pavlíček [et al.], *Ústavní právo a státověda*, II. díl, *Ústavní...*, s. 113, 118.

³² *Ibidem*.

³³ „Żeby RCz została -państwem praw podstawowych – Karta określa ogólny stosunek państwa i jednostki – równość i niedyskryminacja, nieingerencje w pewne obszary życia jednostki – państwo liberalne, umożliwienie jednostce uczestniczenia w życiu publicznym – państwo demokratyczne oraz gwarancję przy wystąpieniu podstawowego ryzyka życiowego – państwo socjalne”, J. Filip, *Výbrané kapitoly ke studiu ústavního práva*, Masarykova universita, Brno 1997, s. 42.

³⁴ „Rozróżnienie w Kartce na „prawa” i „wolności” nie pociąga za sobą żadnych konsekwencji prawnych. Przepisy zapewniające „prawa” są połączone z powodztwami i roszczeniami przeciwko władzy sądowej (*status activus a status positivus*). „Wolności” są to natomiast przepisy gwarantujące jednostce coś nie naruszalnego i godnego ochrony, w co władza publiczna nie będzie ingerować (*status negativus*). Karta jednak czasami nie przestrzega tego rozróżnienia”, *ibidem*, s. 43.

³⁵ „Każdemu przysługuje zdolność do posiadania praw”. Art. 5 Karty, art. 6 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, art. 16 MPPOiP. Zdolność do posiadania praw (nie tylko podstawowych) nie może być niczym ograniczona i należy również do *nasciturusa*. „Człowiek zostaje członkiem organizowanego prawnie społeczeństwa, jako podmiot prawa, a nie jego przedmiot (niewolnik)”, *ibidem*, s. 81.

³⁶ V. Mikule, *Národnostní menšiny v ČR, Pohledem českého práva*, [w:] I. Gabal [et al.], *Etnické menšiny ve střední Evropě. Konflikt nebo integrace*, G plus G, Praha 1999, s. 59.

³⁷ *Ibidem*, J. Filip, *Výbrané kapitoly ke studiu ústavního práva*, s. 65.

„Sąd Konstytucyjny orzeka o skargach konstytucyjnych na prawomocne rozstrzygnięcie lub naruszenie przez organy władzy publicznej konstytucyjnie zagwarantowanych podstawowych praw i wolności” (art. 87 ust. 1 pkt d Konstytucji). Gwarancją ochrony praw i wolności na podstawie art. 3 ust. 3 jest również kodeks karny RCz z dnia 8 stycznia 2009 r.³⁸. Wyliczenie (w postaci katalogu otwartym) podstaw możliwej dyskryminacji znajduje się w ust. 1 tego artykułu, który jest gwarantem podstawowych praw i wolności „bez względu na płeć, rasę, kolor skóry, język, wiarę i religię, poglądy polityczne i inne, pochodzenie narodowe i społeczne, przynależność do mniejszości narodowej lub etnicznej, majątek, urodzenie lub pozycje”. Artykuł ten jest stosowany jako reguła interpretacyjna porządku konstytucyjnego. Prawa i wolności ze względu na ten paradygmat można charakteryzować jako „niewiększościowe”, czyli należące również do wszystkich mniejszości i jej członków, a nie tylko istniejące jako prawo większości³⁹.

Artykuł 3 stosowany jest wobec wszystkich praw i wolności Karty, podobnie jest z art. 1 ust. 1, ustalającym „zasadę równości w godności i prawach”. Z zasady tej, biorąc pod uwagę art. 2 ust. 3 i 4 Konstytucji RCz, korzystamy również przy nakładaniu obowiązków⁴⁰. Zasady niedyskryminacji oraz równości wobec prawa należą do podstawowych zasad demokratycznych RCz i ich zmiana jest niedopuszczalna (art. 9 ust. 2 Konstytucji)⁴¹. Karta w preambule zalicza podstawowe prawa i wolności do prawa naturalnego, czego potwierdzeniem jest art. 1 Karty⁴². „Ograniczenie tych praw jest często spowodowane ochroną zdrowia, życia, praw i wolności innych osób, porządku publicznego, zdrowia publicznego, moralności, bezpieczeństwa państwa itp.” (art. 12 ust. 3, art. 14 ust. 3, art. 16 ust. 4, art. 17 ust. 4 Karty itd.). Ustawodawca daje pewną swobodę wykładni sądowej, korzystając w tych wypadkach z klauzul generalnych, takich jak: „jeżeli jest to niezbędne w społeczeństwie demokratycznym”⁴³. Warto zauważyć, że Rada Europy w art. 18 EKPCz wprowadziła „zakaz stosowania ograniczeń praw i wolności w innych celach niż te, dla których je wprowadzono”.

³⁸ Trestní zákoník, Zákon č. 40/2009 Sb., obowiązuje od 1 stycznia 2010 r., znaczenie dla mniejszości ma zwłaszcza część 5 kodeksu, nazwana *Zbrodnie przeciwko ludzkiemu współżyciu*. W art. 352 ust. 2 uchwalono, że: „Kto używa przemocy wobec pojedynczej osoby lub grupy osób albo grozi im śmiercią [...] ze względu na rzeczywistą albo domniemaną rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, przekonania polityczne [...], podlega karze pozbawienia wolności od sześciu miesięcy do trzech lat”. Zagadnienia zniesławienia narodu, jego języka, osób zaliczanych (faktycznie lub domniemanie) do narodowości (art. 255) oraz kwestie nawoływania do nienawiści wobec narodu (jego członków) albo ograniczania ich praw i wolności (art. 356) również reguluje kodeks karny RCz., R. Petráš, H. Petrův, H. Ch. Scheu, *Menšiny a právo v České republice*, s. 231.

³⁹ V. Pavlíček [et al.], *Ústava a ústavní řád České Republiky*, Praha 1995, s. 46.

⁴⁰ „Obowiązki mogą być nakładane tylko na podstawie ustawy i w jej granicach i tylko przy zachowaniu podstawowych praw i wolności”, art. 4 ust. 1 Karty.

⁴¹ R. Petráš, H. Petrův, H. Ch. Scheu, *Menšiny a právo v České republice*, s. 230

⁴² J. Filip, *Výbrané kapitoly ke studiu ústavního práva*, s. 47.

⁴³ *Ibidem*, s. 67.

Zasadnicze znaczenie dla mniejszości narodowych ma ust. 2 art. 3 Karty, z którego wynika, że dla określania zakresu podmiotowego mniejszości korzystamy tylko z kryteriów subiektywnych: „Każdy ma prawo swobodnie decydować o swojej narodowości. Zabrania się jakiegokolwiek wpływu na tę decyzję, jak również wszelkich form nacisku zmierzającego do wynarodowienia”. Kryteria obiektywne, takie jak kolor skóry, język ojczysty, wykorzystujemy jednak przy ustalaniu mniejszości etnicznych⁴⁴. Jedy- nym sposobem, w jaki oficjalnie można wyrazić przynależność do mniejszości narodo- wej (narodowością jest jakakolwiek narodowość: czeska, polska, ale również morawska, śląska...), są powszechne spisy ludności, domów i mieszkań⁴⁵. Kwestie ochrony danych o mniejszościach narodowych uzyskanych w wyniku spisu ludności regulowane są w art. 4 ust. 2⁴⁶ ustawy z dnia 10 lipca 2001 r. o prawach członków mniejszości narodo- wych oraz o zmianie niektórych ustaw (ustawa mniejszościowa)⁴⁷. Ochrona danych określona w tej ustawie zbudowana jest na podstawie konstytucyjnej – art. 10 (artykuł regulujący ochronę godności ludzkiej, czci osobistej, dobrej reputacji i ochrony istnie- nia) oraz art. 10 ust. 3 Karty, która zapewnia gwarancję ochrony „przed nieuprawnio- nym gromadzeniem, upowszechnianiem lub innym wykorzystywaniem informacji o swojej osobie”. Wskazanie w spisie innej narodowości niż czeska nie wystarczy do uznania mniejszości narodowej. Jednak dane o mniejszościach (które uważane są za dane wrażliwe)⁴⁸ uzyskane ze spisów ludności mogą być wykorzystywane przy realiza- cji niektórych praw mniejszości określonych w Karcie lub ustawie mniejszościowej, których realizacja uzależniona jest od procentu obywateli przyznających się do danej mniejszości w danej gminie (np. art. 8 ustawy mniejszościowej)⁴⁹.

⁴⁴ V. Pavlíček, [et al], *Ústava a ústavní řád České Republiky*, s. 49.

⁴⁵ Ostatnio spis ludności został przeprowadzony w RCz w marcu 2011 r. (wcześniej w 2001 r.), „przygoto- wanie, organizacja, przebieg spisu oraz przetwarzanie i zapewnienie dostępu do wyników spisu zapewnił czeski Urząd Statystyczny za pomocą państwowego przedsiębiorstwa Czeska Poczta. Spis był przepro- wadzony na podstawie ustawy č. 296/2009 Sb. o powszechnych spisach ludności, domów i mieszkań. Wypełnienie formularza spisu było możliwe również w formie elektronicznej”, *Zpráva vlády České re- publiky o situaci národních menšin v České republice za rok 2011*, s. 10.

⁴⁶ „Organy administracji publicznej nie prowadzą ewidencji członków mniejszości narodowej. Pozyskiwa- nie, opracowywanie i stosowanie danych osobistych dotyczących mniejszości narodowych jest regulo- wane szczególnymi przepisami prawnymi (Zákon č. 101/2000 Sb. o ochronie danych osobistych oraz o zmianie niektórych ustaw w brzmieniu późniejszych przepisów). Dane o przynależności do narodowo- ści uzyskane przez powyższe organy podczas liczenia obywateli lub według innej szczególnej ustawy, która umożliwia określenie przynależności do mniejszości narodowej nie mogą być wykorzystane do innych celów niż ten, w jakim były zgromadzone i po obróbce statystycznej muszą być zniszczone”.

⁴⁷ Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, obo- wiązuje od 2 sierpnia 2001 r.

⁴⁸ Art. 4 pkt b ustawy o ochronie danych osobistych oraz o zmianie niektórych ustaw w brzmieniu później- szych przepisów: „wrażliwe dane osobowe to dane ujawniające pochodzenie etniczne lub narodo- wość [...]”.

⁴⁹ R. Petráš, H. Petrův, H.Ch. Scheu, *Menšiny a právo v České republice*, s. 232.

Ważne z punktu widzenia mniejszości są również: dział drugi Karty regulujący prawa polityczne oraz art. 32 ust. 4 ustalający prawo rodziców do „wychowania oraz opieki ich dzieci”. Prawo do pokojowego gromadzenia się (art. 19 Karty) oraz prawo wolności zrzeszania się (art. 20) opisane zostaną w dalszej części publikacji.

Największe znaczenie dla mniejszości mają jednak art. 24 i 25 Karty. Proces regulacji praw mniejszości zazwyczaj związany jest z konfliktami, przykładem jest wyjście manifestacyjne posłów węgierskich w czasie głosowania nad przyjęciem Karty⁵⁰. Udało się jednak ustalić „prawa mniejszości narodowych i etnicznych” w rozdziale trzecim Karty. Prawa te określone są z reguły nie jako prawa kolektywne, ale jako prawa jednostek. Przepisy części trzeciej Karty można podzielić na prawa wszystkich (art. 2) oraz prawa wyłącznie należące do obywateli RCz (art. 25)⁵¹. Artykuł 24 jest zasadniczo przepisem *lex specialis* dla art. 3 ust. 3. Karty i określa, że: „Nikom nie może szkodzić przynależność do jakiegokolwiek mniejszości narodowej i etnicznej”. Katalog otwarty, pokazujący przykładowo specjalne prawa dla mniejszości posiadających obywatelstwo RCz, określony został w art. 25 ust. 2 Karty. Katalog wymienia: „prawo do pobierania nauki w ich języku⁵², prawo używania własnego języka w stosunkach urzędowych⁵³ oraz prawo do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych”⁵⁴. Przykładowe wyliczenie praw ma pomóc w zapewnieniu „gwarancji wszechstronnego rozwoju mniejszości” określonej w art. 25 ust. 1, do której zalicza się również „prawo wspólnego z innymi członkami mniejszości rozwijania własnej kultury, do rozpowszechniania i otrzymywania informacji w języku macierzystym i zrzeszania się w zrzeszeniach narodowościowych”⁵⁵. Wejście w życie Karty derogowało ustawę konstytucyjną o statusie narodowości⁵⁶, której przepisy i tak nie doczekały się konkretyzacji w ustawach. „Były również sprzeczne z zasadą równości, ponieważ uznawały tylko 4 narodowości” oraz określały specjalne zasady korzystania z prawa wyborczego dla członków mniejszości narodowych⁵⁷. Dzisiaj obowiązują te same zasady wyborcze dla wszystkich obywateli.

⁵⁰ Wyjście manifestacyjne – dnia 9 stycznia 1991 r. – w czasach Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej (1990 – 1993). Karta została przyjęta przez samodzielną RCz (po rozbięciu Federacji) bez zmian.

⁵¹ J. Filip, *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*, s. 102.

⁵² Skonkretyzowane w art. 11 ustawy mniejszościowej, w ustawie o szkolnictwie (č. 29/1984Sb.) i in.

⁵³ Regulowane również w art. 37 ust. 4 Karty oraz w art. 9 ustawy mniejszościowej.

⁵⁴ Więcej w art. 6 ustawy mniejszościowej.

⁵⁵ J. Filip, *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*, s. 104 oraz R. Petráš, H. Petrův, H.Ch. Scheu, *Menšiny a právo v České republice*, s. 233 i nast.

⁵⁶ Ústavní zákon o postavení národnosti v Československé socialistické republice, č. 144/1968 Sb., obowiązująca od 1 stycznia 1969 r. do 8 lutego 1991 r.

⁵⁷ V.Mikule, *Národnostní menšiny v ČR pohledem českého práva*, s. 60.

2. Prawa ogółu mniejszości narodowych w ustawie o mniejszościach narodowych

2.1. Zakres ustawy mniejszościowej

Wraz z ratyfikacją w 1997 r. Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowej⁵⁸ ujawniły się braki w sferze legislacji problematyki mniejszości na terenie RCz. To spowodowało dodanie w 1998 r. do ustawodawczego planu zadań rządu projektu⁵⁹ ustawy regulującej wyłącznie kwestie mniejszości⁶⁰. Wzmocnienie gwarancji prawnych zasad związanych z mniejszościami narodowymi określonych w porządku konstytucyjnym RCz podkreślił w swoim raporcie również Komitet Doradczy Rady Europy Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowej⁶¹, przez co zwiększyła się możliwość realizacji praw wynikających z Konwencji⁶². Równocześnie z pracą nad ustawą mniejszościową rozpoczęto nowelizację innych aktów prawnych ściśle związanych z zagadnieniem mniejszości, zwłaszcza ustawę o edukacji⁶³ oraz kodeks postępowania administracyjnego⁶⁴, ale także innych⁶⁵.

Kompleksowa (do pewnego stopnia) ustawa mniejszościowa⁶⁶ nie określa tylko prawa mniejszości narodowych, ale również kompetencje organów samorządu terytorialnego, innych urzędów administracyjnych oraz ministerstw w stosunku do nich⁶⁷. Ustawa mniejszościowa nie została przyjęta przez przedstawicieli mniejszości narodowych bez zastrzeżeń, ponieważ nie zawiera w sobie pożądaných przez część mniejszości odrębnych postępowań w wyborach samorządowych oraz samodzielności

⁵⁸ W związku z Konwencją parlament RCz przyjął rezolucję (Usnesení Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR ze dne 6.11.1997, č. 561), która zobowiązała rząd do przeprowadzenia analizy sytuacji prawnej mniejszości narodowych, w zakresie korzystania z języków mniejszości, edukacji oraz postępowania administracyjnego. Analiza ta pokazała deficyt regulacji praw mniejszości.

⁵⁹ W czasie dyskusji nad projektem rozpatrywano głównie kwestie zakresu regulacji ustawy (czy będzie zbiorem wszystkich praw mniejszości – ich kodeksem – lub ograniczy się na kwestii nieregulowanych w innych aktach prawnych), definicję mniejszości oraz sposoby ustalania dotacji na ich działalność.

⁶⁰ R. Petráš, H. Petrův, H.Ch. Scheu, *Menšiny a právo v České republice*, s. 153 i nast.

⁶¹ RE ACFC/OP/I (2001)4 – poradní výbor k Ramcové úmluvě o ochraně národnostních menšin, opinia o implementaci zásad Konwencji na terytorium RCz, komentarz do raportu z dnia 27 sierpnia 2001r.

⁶² Úřad vlády České republiky, Rada vlády pro národnostní menšiny, *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2001*, s. 7.

⁶³ Školský zákon č.561/2004 Sb., o předškolím, základním, středním, vyš. odb. aj. vzdělání, z dnia 24 września 2004 r.

⁶⁴ Zákon č. 500/2004 Sb., Správní řád z dnia 24 czerwca 2004 r.

⁶⁵ Ustawa o gminach (Zákon o obcích, obecní zřízení), zákon č. 128/2000 Sb., ustawa o województwach (Zákon o krajích, krajské zřízení), zákon č.129/2000 Sb., ustawa o stolicy państwa Pradze (Zákon o hlavním městě Praze), zákon č. 131/2000 Sb., R. Petráš, H. Petrův, H. Ch. Scheu, *Menšiny a právo v České republice*, s. 154.

⁶⁶ Ustawa o prawach członków mniejszości narodowych oraz o zmianie niektórych ustaw przygotowywana była przy aktywnym udziale członków mniejszości, byłej Rady mniejszościowej oraz opinii publicznej w latach 1999 i 2000.

⁶⁷ Art. 1 ust. 1 ustawy mniejszościowej.

prawnej. Krytykowane było również rozproszenie regulacji dotyczących mniejszości narodowych w całym porządku prawnym. Jednak uchwalenie jednolitego aktu prawnego regulującego te kwestie nie było możliwe z powodów legislacyjno-technicznych⁶⁸. Dlatego ustawa niejednokrotnie odsyła do innych przepisów oraz wyraźnie ustala, że: „określenie szczególnych przepisów prawnych, które regulują prawa członków mniejszości narodowych, nie jest tą ustawą dotknięte”⁶⁹. Karta Praw Podstawowych oraz Konwencja ramowa ustalają ramy prawne poszczególnych dziedzin określających prawa mniejszości narodowych oraz zmian przepisów wykonawczych do tych praw⁷⁰. Ustawa mniejszościowa podzielona została na preambułę oraz 8 części, z których prawami mniejszości zajmuje się tylko część pierwsza *O prawach członków mniejszości narodowych*. Pozostałe części regulują zmiany różnych ustaw⁷¹ pośrednio ustalających ich prawa. Część pierwsza ustawy podzielona została na 2 rozdziały: postanowienia wstępne (przedmiot regulacji, określenie podstawowych pojęć) oraz rozdział drugi zawierający katalog praw mniejszości narodowych i zapewnienie korzystania z tych praw⁷².

Ustawodawca, tworząc katalog praw mniejszości, ograniczył stosowanie niektórych z nich⁷³ wyłącznie do członków nowej podkategorii mniejszości narodowych, którzy „tradycyjnie i długookresowo żyją na terytorium Republiki Czeskiej”. Prawa ogółu mniejszości ograniczone są więc do art. 4–7 oraz pierwszych ustępów art. 12 i 13 ustawy mniejszościowej. Przepisy te są podstawą prawną istnienia każdej z mniejszości narodowych i umożliwiają zachowanie ich tożsamości. Mają więc ogromne znaczenie wobec mniejszości polskiej w RCz, która korzysta w różnych formach ze wszystkich tych praw.

⁶⁸ Úřad vlády České republiky [...] za rok 2001, s. 10.

⁶⁹ Art. 1 ust. 2 ustawy mniejszościowej.

⁷⁰ Úřad vlády České republiky [...] za rok 2001, s. 11.

⁷¹ Ustawa o wykroczeniach (przewinieniach) – č. 200/1990 Sb., ustawa o gminach, ustawa o województwach, ustawa o stolicy państwa Pradze, ustawa o wyborach do przedstawicielstw w gminach – č. 152/1994 Sb., ustawa o wyborach do przedstawicielstw województwa – č. 130/2000 Sb., część ósma ustala termin wejścia w życie ustawy.

⁷² „Członkom mniejszości narodowych gwarantuje się pojedynczo lub zbiorowo wspólnie z innymi członkami mniejszości narodowej korzystanie ze swoich praw określonych niniejszą ustawą, szczególnymi przepisami prawnymi lub umowami międzynarodowymi o prawach człowieka oraz podstawowych swobód, którymi Republika Czeska jest związana. Korzystanie z praw członków mniejszości narodowych nie może być ograniczane lub uniemożliwiane”, art. 3 ust. 1 i 2 ustawy mniejszościowej, R. Petráš, H. Petrův, H.Ch. Scheu, *Menšiny a právo v České republice*, s. 234.

⁷³ Art. 8 – o prawach do nazw wielojęzycznych i oznaczeń, art. 9 – prawo do używania języka mniejszości narodowej w kontaktach urzędowych i przed sądem, art. 10 – prawo do używania języka mniejszości narodowych w sprawach wyborczych, art. 11 – prawo do edukacji w języku mniejszości narodowej, art. 12 ust. 2 – prawo do rozwoju kultury członków mniejszości narodowych, art. 13 ust. 2 – prawo do rozpowszechniania informacji w języku mniejszości narodowych ustawy mniejszościowej.

2.2. Prawo wolnego wyboru przynależności do mniejszości narodowych

Art. 4 ustawy mniejszościowej ustala prawo do „wolnego wyboru przynależności do mniejszości narodowych”. Dla członków mniejszości polskiej oznacza to możliwość określenia siebie jako osób o polskiej narodowości w powszechnych spisach ludności. Ten artykuł nakłada na wszystkich⁷⁴ obowiązek dostarczenia informacji określonych w ustawie č. 296/2009 Sb. o powszechnych spisach ludności, domów i mieszkań⁷⁵. Wypełnienie danych o narodowości (oraz religii) nie było obowiązkowe, ale było decyzją każdej osoby, możliwy więc był również wybór większej liczby narodowości⁷⁶. W statystykach ostatniego spisu ludności z 2011 r. polska mniejszość narodowa znalazła się ilościowo na drugim miejscu po mniejszości słowackiej, nie licząc mniejszości morawskiej i śląskiej, które powszechnie nie są uznawane jako odrębna narodowość ze względu na brak istnienia państwa rodzimego. Dodanie możliwości wyboru „narodowości śląskiej” mogło mieć jednak wpływ na liczbę przyznających się do mniejszości polskiej osób polskojęzycznych, które czasami wybierały zamiast narodowości polskiej narodowość śląską⁷⁷. Narodowość polską w spisie wybrało w przybliżeniu tylko 0,4% osób spośród ogólnej liczby obywateli RCz (39,096 z 10 436 560)⁷⁸. Najmocniej reprezentowana jest w województwie morawsko-śląskim, w którym przekroczyła 2%, znacząco (blisko o 1%) zmniejszyła się w tym województwie w porównaniu z poprzednim spisem ludności (2001 r.)⁷⁹. Z punktu widzenia geograficznego stało się już tradycją, że polska mniejszość narodowa w RCz (a także wcześniej w Czechosłowacji) kojarzona jest z czeską częścią⁸⁰ terenu cieszyńskiego⁸¹, historycznie znanego jako Śląsk Cieszyński⁸². Polska mniejszość nie zajmuje całego tego terenu, ale jego część, Zaolzie⁸³, obejmujące były

⁷⁴ Wszystkie osoby fizyczne, które w czasie spisu (w ostatnim spisie – północ z 25 na 26 marca 2011r.) posiadały pozwolenie na trwałe lub okresowe zamieszkanie na terenie RCz albo znajdowały się w danej chwili na jej terytorium (oprócz osób posiadających immunitet dyplomatyczny).

⁷⁵ Úvod, SLDB 2011, <http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/home>.

⁷⁶ Metodické vysvětlivky, SLDB 2011, Obyvatelstvo, Česká republika. [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/A10032781A/\\$File/36820214.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/A10032781A/$File/36820214.pdf).

⁷⁷ Narodowość śląską w 2011 r. wybrało 12 231 osób, znaczna większość (93%) z nich pochodzi z województwa morawsko-śląskiego.

⁷⁸ Tab. 604 Obyvatelstvo podle náboženské víry, podle národnosti podle pohlaví Českého statistického úřadu.

⁷⁹ Tabulka obyvatelstvo podle národnosti podle krajů Českého statistického úřadu.

⁸⁰ Czeska część Śląska Cieszyńskiego całkowicie mieści się w województwie morawsko-śląskim. Zaliczamy do niej: wschodnią część powiatu i miasta Ostrawy, wschodnią część powiatu Frydek–Místek oraz cały powiat Karwina.

⁸¹ Nazwa terenu cieszyńskiego pochodzi od miasta Cieszyn (łac. *Tessinum*), który tak jak to terytorium jest obecnie podzielony wzdłuż rzeki Olzy na część czeską oraz polską.

⁸² J. Szymeczek, *Polacy na Zaolziu 1920–2000, Poláci na Těšinsku*, Kongres Polaków w RCz, Czeski Cieszyn 2002, s. 9.

⁸³ Termin „Zaolzie” używany jest głównie przez Polaków i stał się terminem *quasi*-technicznym. Z tego terminu korzysta często historiografia czeska, chociaż z punktu widzenia czeskiego teren cieszyński znajduje się przed rzeką Olzą. „Zaolzie” łączone jest z Polakami i uznawane raczej za jednostkę kulturową

powiaty Fryštát oraz Czeski Cieszyn. Tereny te kiedyś należały do byłego Księstwa Cieszyńskiego i zostały na podstawie decyzji Rady Ambasadorów w 1920 r.⁸⁴ przyłączone do Czechosłowacji⁸⁵, a do Polski w 1938 r. Zaolzie jest jedynym regionem RCz częściowo utrzymującym tradycyjną multikulturowość, w którym nieprzerwanie zamieszkiwała historyczna mniejszość narodowa⁸⁶. W około 30 zaolziańskich gminach znajduje się ponad 10% osób zaliczanych do narodowości polskiej i tworzących jedyną terytorialnie określoną społeczność mniejszości narodowej w RCz⁸⁷. Można ją zaliczyć do uchwalonej w ustawie mniejszościowej kategorii mniejszości, które „tradycyjnie i długookresowo żyją na terytorium Republiki Czeskiej”. Z tego wynika, że wszystkie prawa określone w ustawie mniejszościowej będą wobec niej stosowane.

Nie można jednak pominąć polskiej mniejszości narodowej znajdującej się poza tymi terenami⁸⁸. Według ostatniego spisu ludności poza województwem morawośląskim zamieszkuje około 11 tys. obywateli czeskich o polskiej narodowości, co może się wydawać małą procentowo liczbą obywateli RCz (0,1%), ale dla mniejszości polskiej w RCz jest to liczba znacząca (więcej niż ¼, 27% mniejszości polskiej). Pomiedzy mniejszościami polskimi, które z powodów rodzinnych, pracowniczych czy innych nie zamieszkują terenów o wysokiej koncentracji mniejszości polskiej (mniejszości cieszyńskie), a mniejszościami te tereny zamieszkującymi istnieją niemałe różnice w przysługujących im prawach, zwłaszcza w zakresie praw językowych i kulturowych⁸⁹. Zaliczane są zazwyczaj do „zwykłych mniejszości” i pozbawione możliwości korzystania z licznych praw.

niż geograficzną. Pojęcie „kultury zaolziańskiej” ma taki sam zakres jak kultury polskiej mniejszości na terenie cieszyńskim., R. Kaszper, B. Małysz (red.), *Poláci na Těšinsku*, Kongres Polaków w RCz, Czeski Cieszyn, 2009, s. 6 i nast.

⁸⁴ Decyzja z dnia 28 lipca 1920 r. Rady Ambasadorów mocarstw zwycięskich, na podstawie której 4/5 Śląska Cieszyńskiego (bez Bielska i Skoczowa) przekazano Czechosłowacji. A. Jezierski, C. Leszczyńska, *Historia Gospodarcza Polski*, Key Text, Warszawa 2003, s. 233.

⁸⁵ Czechosłowacja zyskała powiat frydecki (69% mniejszości polskiej), część cieszyńskiego, kolej koszyko-bohumińską, karwińską kopalnię węgla i huty (zwłaszcza hutę trzyniecką). Na całym tym obszarze zamieszkiwało według austriackiego spisu ludności z 1910r. 48,6% osób uznających język polski jako swój język ojczysty (ok. 140 tys.), *ibidem*, s. 28.

⁸⁶ R. Kaszper, B. Małysz (red.), *Poláci na Těšinsku*, s. 6 i nast.

⁸⁷ *Informační a metodický průvodce, Výbory pro národnostní menšiny v kontextu aktuálních potřeb*, Praha 2009, s. 12.

⁸⁸ Spis ludności z 2011 r. nie określa liczebności polskiej mniejszości narodowej na terenie Zaolzia. Jednak według spisu ludności z 1991 r. można ustalić, że na terenie Śląska zamieszkiwało 45 097 osób narodowości polskiej, z których – jak podaje S. Zahradnik – 43 479 znajdowało się na terenie Zaolzia. W tym roku około 15 tys Polaków mieszkało na innych terenach obecnej RCz. Warte zauważenia jest znaczne i ciągle obniżanie się liczby Polaków na Zaolziu. W spisie ludności w 1981 r. znajdowało się na Zaolziu 51,6 tys. osób należących do mniejszości polskiej, a w tym roku po raz pierwszy w żadnej gminie nie byli większością., R. Kaszper, B. Małysz (ed.), *Poláci na Těšinsku*, s. 71 oraz J. Szymeczek, *Polacy na Zaolziu 1920-2000*, *Poláci na Těšinsku*, s. 10.

⁸⁹ J. Szymeczek, *Polacy na Zaolziu 1920-2000*, *Poláci na Těšinsku*, Kongres Polaków w RCz, Czeski Cieszyn 2002, s. 10.

2.3. Zakaz dyskryminacji

Prawo do wolnego wyboru przynależności do mniejszości narodowej ściśle łączy się z gwarancjami prawnymi chroniącymi przed negatywnymi konsekwencjami takiego wyboru⁹⁰. Gwarancja ta zawiera się w zakazie dyskryminacji⁹¹ oraz opiera się na zasadzie równości w prawie, która ma wobec niego charakter akcesoryjny. Istnieje rozróżnienie na dyskryminację negatywną, która nie jest prawnie tolerowana, oraz dyskryminację pozytywną (*affirmative action*), która jest czasami w prawie wykorzystywana⁹². Artykuł 14 ustawy mniejszościowej⁹³ zmienia w ustawie o wykroczeniach⁹⁴ art. 49 ust. 1 dodając do katalogu przewinień „ograniczenie lub uniemożliwienie członkowi mniejszości narodowej korzystania z prawa członków mniejszości narodowych” (pkt d) oraz w punkcie e spowodowanie uszczerbku ze względu na jego przynależność do mniejszości narodowej”. Za wykroczenia te można nałożyć karę w wysokości do 20 tys. koron czeskich⁹⁵. Kompleksowe rozwiązanie legislacyjne w celu ochrony przed dyskryminacją znalazło się w ustawie w sprawie równego traktowania i zabezpieczeń prawnych przeciwko dyskryminacji i zmianie niektórych ustaw (ustawa antydyskryminacyjna)⁹⁶. Ustawa antydyskryminacyjna „zawiera w sobie istotne regulacje Unii Europejskiej i w odniesieniu do Karty Praw Podstawowych i Wolności i umów międzynarodowych bliżej określa prawa do równego traktowania i niedyskryminacji w katalogu⁹⁷ różnych stosunków prawnych”⁹⁸. Jest oparta na międzynarodowych i krajowych dokumentach prawnych i stanowi implementację do ustawodawstwa krajowego dyrektywy Rady 2000/43/WE, która zapewnia ochronę przed dyskryminacją ze względów rasowych

⁹⁰ „Z powodu przynależności do mniejszości narodowej nikomu nie może stać się żadna krzywda” art. 34 ust. 1 ustawy mniejszościowej.

⁹¹ Konstytucja RCz (art. 96 ust.1), Karta Praw Podstawowych i Wolności (art. 3, 24, 37 i nast.), kodeks cywilny (č. 40/1964 Sb., np. art. 16), kodeks karny, kodeks postępowania karnego (č. 141/1961 Sb.), kodeks postępowania cywilnego (č. 99/1963 Sb., art. 133a).

⁹² Np. w art. 4 Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r., J.Filip, *Výbrané kapitoly ke studiu ústavního práva*, s. 66.

⁹³ Ze względu na stopniową implementację dyrektywy 2000/43/ES do czeskiego prawa wewnętrznego.

⁹⁴ Zákon o přestupcích, č. 200/1990Sb., wszedł w życie 1 lipca 1990 r.

⁹⁵ Według przelicznika walut Money.pl z 7 kwietnia 2013 r. 20 tys. Kč jest równe 3244 zł., Úřad vlády České republiky, rada vlády pro národnostní menšiny, červen 2002, *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2001*.

⁹⁶ Zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon) z dnia 23 kwietnia 2008 r., č. 198/2009 Sb., obowiązuje od 1 września 2009 r., z wyjątkiem drugiej części, która obowiązuje od 1 stycznia 2010 r.

⁹⁷ „Prawo do pracy i dostępu do zatrudnienia; dostęp do zawodów, przedsiębiorstw itp.; warunki zatrudnienia (też wykonywanie czynności na innej podstawie niż umowa o pracę) włącznie z wynagrodzeniem; członkostwo i działalność w związkach zawodowych, organizacji pracodawców, publicznych korporacjach; ubezpieczenia społeczne; świadczeniach socjalne, opieka zdrowotna; edukacja; dostęp do towarów i usług”.

⁹⁸ Art. 1 ust. 1 oraz ust. 3 ustawy antydyskryminacyjnej.

i etnicznych. Wymieniając przyczyny dyskryminacji, ustawa za wzór obrała Kartę, chroni więc przed dyskryminacją ze względu na „rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, płeć, orientację seksualną, wiek, niepełnosprawność, religię, wyznanie czy światopogląd”⁹⁹. Chociaż Karta ogólnie gwarantuje ochronę przed dyskryminacją i prawo do równego traktowania, nie definiuje pojęć ważnych z punktu widzenia tej ochrony. Nie stanowi, w jakich warunkach i jakim sposobem ofiary dyskryminacji dochodzą swoich praw¹⁰⁰. Te ostatnie zostały skonkretyzowane w art. 10 ustawy antydyskryminacyjnej, w którym jest mowa o prawie do sądu z roszczeniem o „zaniechanie, eliminację skutków dyskryminacji, odpowiednie zadośćuczynienie oraz odszkodowanie za szkody niemajątkowe”. Pojęcie dyskryminacji wywodzi się z łacińskiego słowa *discriminare* (różnicowanie). Dyskryminacja może być bezpośrednia¹⁰¹ albo pośrednia¹⁰² i należy uznać za nią każdą sytuacją, w której dana osoba jest traktowana inaczej od reszty z powodu jej przynależności do grupy społecznej lub kategorii osób, może też przejawiać się w formie „molestowania, molestowania seksualnego, prześladowania, podlegania czy polecenia do dyskryminacji”¹⁰³. Równe traktowanie¹⁰⁴ wszystkich osób wspiera również ombudsman, który dostarcza informacje do wiadomości publicznej, wydaje zalecenia i opinie oraz prowadzi niezależne badania¹⁰⁵. Dla osób należących do mniejszości narodowych mają również znaczenie orzecznictwa sądowe, a zwłaszcza orzecznictwo sądu konstytucyjnego, który zajmuje się głównie zgodnością ustaw z porządkiem konstytucyjnym w kwestiach dyskryminacji i zasady równości¹⁰⁶. Przykładem jest stwierdzenie sądu konstytucyjnego č. 419/2006 Sb. dotyczące kwestii ciężaru dowodu dyskryminacji. Sąd konstytucyjny rozpatrywał, czy art. 133a¹⁰⁷ kodeksu

⁹⁹ Art. 2 ust. 3 ustawy antydyskryminacyjnej.

¹⁰⁰ J. Jakubka, *Nový antidiskriminační zákon a jeho aplikace v pracovněprávních vztazích*, Wolters Kluwer 2009, s. 10.

¹⁰¹ Bezpośrednia dyskryminacja zdefiniowana jest w art. 2 ust. 3 ustawy antydyskryminacyjnej. Jest nią: „takie zachowanie (też zaniechanie), kiedy jedna osoba traktowana jest mniej przychylnie niż traktuje się lub traktowano by lub byłaby traktowana inna osoba znajdująca się w podobnej sytuacji ze względu na rasę, pochodzenie etniczne, narodowość[...]”.

¹⁰² Definicja pośredniej dyskryminacji została określona w art. 3 ust. 1 ustawy antydyskryminacyjnej: „takie zachowanie lub zaniechanie, kiedy na podstawie pozornie neutralnego postanowienia lub praktyki osoba jest ze względu na powody określone w definicji bezpośredniej dyskryminacji w mniej korzystnej sytuacji od innych. Dyskryminacją pośrednią nie jest sytuacja, jeżeli to postanowienie lub praktyki posiadają uzasadniony prawnie cel, a środki służące jego osiągnięciu są rozsądne i konieczne”.

¹⁰³ Art. 2 ust. 2 ustawy antydyskryminacyjnej.

¹⁰⁴ Dla celów ustawy antydyskryminacyjnej prawo do równego traktowania oznacza: „prawo do niebycia dyskryminowanym ze względu na powody określone w tej ustawie”. Wyjątki są ustalone w art. 6 ustawy antydyskryminacyjnej oraz w innych przepisach (np. kodeks pracy).

¹⁰⁵ J. Jakubka., *op. cit.*

¹⁰⁶ R. Petráš, H. Petrův, H. Ch. Scheu, *Menšiny a právo v České republice*, s. 239.

¹⁰⁷ Art. 133a określa, że okoliczności stwierdzające dyskryminację ze względu na rasę czy pochodzenie etniczne w obszarze pracowniczym, edukacji [...] sąd przyjmuje za prawdziwe, chyba że zostanie

postępowania cywilnego¹⁰⁸ nie narusza konstytucyjnej zasady równości procesowej stron postępowania. W artykule tym pozwany został zobligowany w sytuacjach bezpośredniej czy pośredniej dyskryminacji do przedstawienia dowodu, że nie doszło do naruszenia zasad równego traktowania. W swoim stwierdzeniu sąd, odwołując się do wcześniejszego stwierdzenia sądu konstytucyjnego¹⁰⁹, uznał, że art. 133a nie jest sprzeczny z porządkiem konstytucyjnym. Skarżący, chociaż nie ma obowiązku wykazać motywu pozwanego, musi jednak udowodnić, że zachowanie pozwanego nie było normalnym, niedyskryminującym zachowaniem¹¹⁰.

Publiczne i dające się udowodnić przejawy nietolerancji i dyskryminacji, wobec polskiej mniejszości narodowej, pojawiają się raczej rzadko i są to z zasady działania jednostek¹¹¹. Częściej przypadki nietolerancji nie są zgłaszane i nie są rozpatrywane przed sądem, zwłaszcza kiedy są ukrywane lub trudne do udowodnienia¹¹².

2.4. Prawo do zrzeszania się

Prawo do zrzeszania się¹¹³ członków mniejszości narodowej¹¹⁴ (art. 5 ustawy mniejszościowej)¹¹⁵ jest kolejnym z praw, z których mogą korzystać wszystkie mniejszości narodowe. Ustawa mniejszościowa nawiązuje do art. 20 Karty, określającego różne typy zrzeszeń. Wszyscy mają prawo do tworzenia zrzeszeń, które nie posiadają osobowości prawnej i nie podlegają obowiązkowi rejestracji oraz do „zrzeszania się wraz z innymi

udowodniony brak dyskryminacji., Úřad vlády České republiky, rada vlády pro národnostní menšiny, *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2001*, s. 5.

¹⁰⁸ Občanský soudní řád, č. 99/1963 Sb. z dnia 4 grudnia 1963 r., obowiązuje od 1 kwietnia 1964 r.

¹⁰⁹ ÚS č. 107/1996 Sb., s. 107: „państwo decyduje o stworzeniu warunków, w których uprzywilejowuje pewną grupę osób, ale pod warunkiem, że robi to w interesie publicznym, którym niewątpliwie jest promowanie zasad demokracji i praw człowieka”.

¹¹⁰ R. Petráš, H. Petrův, H. Ch. Scheu, *Menšiny a právo v České republice*, s. 242.

¹¹¹ W 2001 r. pojawiły się zaciekle anonimowe pamflety skierowane przeciwko polskiej mniejszości narodowej, ale ich autora nie złapano. W gminie Těrlicko było znów rozpatrywane wykroczenie obywatela RCz posiadającego obywatelstwo czeskie, który na publicznym spotkaniu rady miejskiej atakował jednego z radnych na podstawie jego polskiej narodowości. Pojawiają się również próby ograniczenia dwujęzycznej (polsko-czeskiej) praktyki w niektórych instytucjach (np. przy nabożeństwach).

¹¹² Úřad vlády České republiky, rada vlády pro národnostní menšiny, červen 2002, *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2001* (s. 44) i za rok 2002 (s. 29).

¹¹³ W odróżnieniu od prawa do pokojowego gromadzenia się ustalonego w art. 19 Karty prawo do zrzeszania się jest stałym sposobem stowarzyszenia obywateli, który nie zanika po rozejściu się obywateli. J. Filip, *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*, s. 97.

¹¹⁴ Regulacje krajowe RCz oraz praktyka realizacji praw do zrzeszania są zgodne nie tylko z porządkiem konstytucyjnym RCz, ale również z prawem międzynarodowym (MPPOiP, art. 11 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, a zwłaszcza Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych). Úřad vlády České republiky, *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2011*, s. 12.

¹¹⁵ „Członkowie mniejszości narodowej mogą się zrzeszać w zrzeszeniach narodowościowych i partiach politycznych oraz w ruchach politycznych na warunkach i sposobem określonym w szczególnych przepisach prawnych”.

w związkach, stowarzyszeniach i innych zrzeszeniach”, na które jednak jest nałożony obowiązek rejestracji. Prawo do „zakładania partii politycznych oraz ruchów politycznych oraz prawo do zrzeszania się w nich” przyznane jest wyłącznie obywatelom RCz, spowodowane jest to funkcją tego prawa zapewniającą obywatelom „udział w życiu politycznym państwa”¹¹⁶. Ograniczenie prawa do zrzeszania się powstaje wyłącznie w formie ustawy na podstawie klauzuli¹¹⁷ chroniącej społeczeństwo demokratyczne¹¹⁸. Centralnym organem ds. wewnętrznych, obejmującym prawa do zrzeszania i zgromadzeń, jest Ministerstwo Spraw Wewnętrznych¹¹⁹, które również rozpatruje wnioski dotyczące rejestracji zrzeszeń¹²⁰ oraz partii i ruchów politycznych¹²¹. Określenie w art. 5 ustawy mniejszościowej „członkowie mniejszości narodowej” nie ogranicza zrzeszenia się do wyłącznie jednej mniejszości, możliwe jest powstanie zrzeszeń, partii i ruchów politycznych łączących różne mniejszości narodowe. Ustawa o zrzeszeniach obywateli nie ustala żadnych specjalnych warunków dla powstania i istnienia zrzeszeń narodowych, czyli takich, które zostały utworzone przez członków mniejszości narodowych w celu promowania i ochrony ich praw. Zrzeszenia te powstają i zanikają na zasadach ogólnych, określonych w tej ustawie¹²². Członkowie mniejszości narodowych zrzeszają się zwłaszcza w organizacjach non-profit (stowarzyszeniach obywatelskich¹²³), których powstanie, obok ustawy o zrzeszaniu, normuje ustawa č. 248/1995 Sb.¹²⁴ oraz 227/1997 Sb.¹²⁵. Ze względu na różnorodność organizacji, które często deklarują programy w pewnym stopniu narodowościowe, ale praktycznie ich nie realizują, trudna jest do określenia dokładna

¹¹⁶ Art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 2 października 1991 r., č. 424/1991 Sb. o zrzeszaniu się w partiach politycznych oraz ruchach politycznych w brzmieniu późniejszych przepisów.

¹¹⁷ Z powodu bezpieczeństwa narodowego, bezpieczeństwa i porządku publicznego, zapobiegania przestępstwom albo w celu ochrony praw i wolności innych osób. Według art. 4 pkt a: „nie są dozwolone zrzeszenia, których celem jest uniemożliwianie lub ograniczanie osobistych, politycznych czy innych praw obywateli ze względu na ich narodowość, płeć [...] podniecające nienawiść i nietolerancję z tych powodów, promujące przemoc, lub w inny sposób naruszające konstytucję i ustawy”.

¹¹⁸ J. Filip, *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*, s. 98.

¹¹⁹ Art. 12 ust. 1c ustawy z dnia 8 stycznia 1969 r., č. 2/1969 Sb. o utworzeniu ministerstw i innych centralnych organów administracji państwowej.

¹²⁰ Art. 7 i nast. ustawy z dnia 27 marca 1990 r. č. 83/1990 Sb. o zrzeszaniu się obywateli w brzmieniu późniejszych ustaw, pojęcie obywatel w tej ustawie nie znaczy obywatel RCz, ale każdy człowiek (tak jest w przypadku, kiedy pojęcie „obywatel” pojawi się w kontekście praw i wolności, które Karta ustala ze względu na obywatelstwo) art. 42 ust. 3 Karty oraz ustawa konstytucyjna č. 23/1991 Sb.

¹²¹ Art. 7 ustawy o zrzeszaniu się w partiach politycznych oraz ruchach politycznych.

¹²² R. Petráš, H. Petrův, H.Ch. Scheu, *Menšiny a právo v České republice*, s. 262, 263.

¹²³ Stowarzyszenia obywatelskie organizują indywidualne i zbiorowe członkostwo nie tylko mniejszości narodowych, ale również obywateli czeskiej narodowości. Istnieją również stowarzyszenia oraz związki grupujące członków różnych mniejszości narodowych np. Asociace národnostních sdružení.

¹²⁴ Ustawa z dnia 28 września 1995 r., o organizacjach charytatywnych oraz o zmianie i uzupełnieniu niektórych ustaw, obowiązuje od 1 stycznia 1996 r.

¹²⁵ Ustawa z dnia 24 września 1997 r. o funduszach i fundacjach oraz o zmianie i uzupełnieniu niektórych ustaw, obowiązuje od 1 stycznia 1998 r.

liczba organizacji mniejszościowych¹²⁶. Jednak Ministerstwo Spraw Wewnętrznych do roku 2011 zarejestrowało 28 polskich¹²⁷ stowarzyszeń obywatelskich, a łączna liczba stowarzyszeń obywatelskich wszystkich mniejszości w tym roku wynosiła 709 organizacji¹²⁸. Wszystkie polskie organizacje (włącznie z 3 nowymi¹²⁹ zarejestrowanymi w roku 2011), oprócz Stowarzyszenia Elektrotechników Polskich, są zgrupowane w ramach Kongresu Polaków w RCz. W ramach Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego (dalej: PZKO) działa nieformalna Sekcja Akademicka Jedność, a w ramach Kongresu Polaków nieformalna grupa – Klub Stypendystów Fundacji Semper Polonia, zrzeszający studentów studiujących w Polsce i RCz. Polskie organizacje charakteryzują się bogatą działalnością, znajdującą odzwierciedlenie w dziesiątkach wydarzeń kulturowych o różnym zasięgu. Ze względu na reprezentację ich interesów polskie stowarzyszenia są bardzo dobrze zorganizowane. Reprezentantem interesów wszystkich polskich organizacji jest Kongres Polaków, rozwijają one jednak własną działalność i są od niego oddzielone. Największą ilościowo polską organizacją w RCz jest PZKO liczący około 13 tys. członków (w ramach 84 lokalnych grup)¹³⁰.

Polska mniejszość narodowa nie ogranicza swojej działalności tylko do stowarzyszeń obywatelskich, na poziomie polityki lokalnej mniejszość ma niemałe znaczenie. Zwłaszcza w powiecie Karwina i Frydek-Mistek przedstawiciele polscy posiadają znaczną liczbę mandatów w ruchu politycznym Coexistentia – Soužití¹³¹ (Wspólnota)¹³². W jej ramach działają 3 niezależne sekcje narodowościowe: MNS (sekcja węgierska), UNS (sekcja ukraińska) oraz PNS (sekcja polska¹³³). Obecnie przewodniczącym wspólnoty jest Aleksander Pálffy¹³⁴. W wyborach do rady gmin województwa morawsko-śląskiego

¹²⁶ Úřad vlády České republiky, *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2001*, s. 12.

¹²⁷ Np. Harcerstwo Polskie w RCz, Klub Polski w Pradze, Koło Polskich Kombatantów, Macierz Szkolna w RCz, MK PZKO Karwina – Nowe Miasto, Polski Związek Byłych Więźniów Politycznych, Polski Związek Kulturalno-Oświatowy (PZKO), Polskie Towarzystwo Medyczne, Polskie Towarzystwo Artystyczne „Ars Musica”, Polskie Towarzystwo Śpiewacze Collegium Canticorum, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Sportowe „Beskid Śląski”.

¹²⁸ Lista aktualnych stowarzyszeń obywatelskich znajduje się na stronie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych: <http://aplikace.mvcr.cz/seznam-obcanskych-sdruzeni/>.

¹²⁹ Cieszyńskie Towarzystwo Fotograficzne, Klub Kultury, Zaolziańskie Stowarzyszenie Lotnicze im. Franciszka Żwirki i Stanisława Wigury.

¹³⁰ Úřad vlády České republiky, *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2011*, s. 4.

¹³¹ Podstawowymi celami Wspólnoty jest ochrona praw mniejszości a zwłaszcza prawa do nauki w języku ojczystym, prawa do rozpowszechniania informacji w tym języku, do rozwoju kultury, prawa do używania języka ojczystego i inne., Priorityety programowe Ruchu Politycznego COEXISTENTIA na kadencję 06/2011 – 05/2013.

¹³² Úřad vlády České republiky, *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2001*, s. 13.

¹³³ Od 23 kwietnia 2009 r. przewodniczącym polskiej sekcji jest Stanisław Gawlik.

¹³⁴ Więcej na oficjalnej stronie Coexistentia: <http://www.coexistentia.cz/>.

w 2010 r. zyskała 33 mandaty (0,21%)¹³⁵. Przedstawiciele Wspólnoty często działają w radach miejskich, ich wpływ jest ograniczony w zasadzie do kwestii lokalnych. Pełnią rolę strażnika interesów mniejszości narodowych¹³⁶. Przedstawiciele organizacji mniejszości narodowych przedstawiają się często jako oficjalni przedstawiciele całej mniejszości na różnych forach organizowanych również przez władze publiczne, na których podkreślają swoją apolityczność¹³⁷.

2.5. Prawo do uczestnictwa w rozwiązywaniu spraw dotyczących mniejszości narodowych

Artykuł 6 ustawy mniejszościowej mówi o „prawie do uczestnictwa w rozwiązywaniu spraw dotyczących mniejszości narodowych”¹³⁸. Oprócz aktywnego uczestnictwa w życiu gospodarczym, kulturalnym oraz społecznym gwarantuje on dostęp ds. publicznych (zwłaszcza dotyczących mniejszości narodowych) na szczeblach gminy, województwa oraz ogólnokrajowym¹³⁹. Chociaż nie wspomina o nich ustawa mniejszościowa, najważniejsze dla mniejszości są prawa polityczne wynikające z art. 21 ust. 1 oraz 4¹⁴⁰ Karty określające prawo wszystkich obywateli (osób posiadających obywatelstwo RCz), spełniających warunki wynikające z ustaw¹⁴¹, do udziału w zarządzaniu sprawami publicznymi bezpośrednio (referendum) lub poprzez wolne wybory swoich przedstawicieli. Dla członków mniejszości narodowej w porównaniu z osobami czeskiej narodowości ustawy nie określają żadnych odmiennych zasad wyborczych¹⁴². W korzystaniu z prawa do uczestnictwa członków mniejszości narodowych w wyborach w dużej mierze pośredniczą komisje do spraw mniejszości narodowych¹⁴³, tworzone według

¹³⁵ www.volby.cz.

¹³⁶ L. Kopeček, *Coexistencia – Soužití a politická reprezentace polské menšiny na Těšinsku*, Středoevropské politické studie, w ramach projektu badawczego: „Grupy etniczne, mniejszości i grupy marginalizowane w Czechach” (MSM 142300001), <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=169>.

¹³⁷ Przedstawiciele mniejszości jednak często wykazują się chęcią wstąpienia na scenę polityczną pojedynczo, albo w połączeniu z nie-parlamentarnymi czy parlamentarnymi partiami politycznymi, R. Petráš, H. Petrův, H. Ch. Scheu, *Menšiny a právo v České republice*, s. 177

¹³⁸ Art. 6 jest rozwinięciem art. 25 ust. 2c Karty.

¹³⁹ Art. 6 ust. 1 ustawy mniejszościowej.

¹⁴⁰ „Obywatele mają na równych prawach dostęp do stanowisk wybieralnych i do innych funkcji publicznych”.

¹⁴¹ Ustawa z dnia 27 września 1995 r. č. 247/1995 Sb. o wyborach do Parlamentu RCz oraz o zmianie innych ustaw, ustawa z dnia 18 lipca 2012 r. č. 275/2012 Sb., o wyborze Prezydenta i o zmianie niektórych ustaw, ustawa z dnia 12 kwietnia 2000 r. č. 130/2000 Sb. o wyborach do przedstawicielstw województw i o zmianie niektórych ustaw, ustawa z dnia 6 grudnia 2001 r. č. 491/2001 Sb. o wyborach do przedstawicielstw gmin i o zmianie niektórych ustaw. Według art. 12 ust. 11 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych jest organem centralnym administracji rządowej w wyborach do władz lokalnych, parlamentu, Parlamentu Europejskiego, wyborach prezydenta.

¹⁴² R. Petráš, H. Petrův, H.Ch. Scheu, *Menšiny a právo v České republice*, s. 258, 259.

¹⁴³ Komisje są organami doradczymi oraz kontrolnymi przedstawicielstwami gmin (przedstawiają swoje opinie oraz sugestie), które je powołują. Nie mają kompetencji do podejmowania decyzji w sprawach należących do kompetencji gmin. Fakt, że nie znajdują się na liście (art. 5 ustawy o gminach) organów

szczególnych przepisów prawnych oraz Rada¹⁴⁴ w rządzie do spraw mniejszości narodowych¹⁴⁵.

Powołanie komisji jest w zasadzie zależne od uznania gminy, jednak w niektórych wypadkach ustawa nakłada obowiązek powołania komisji. Jest on określony w art. 117 ust. 2 (obowiązek powołania komisji finansowych oraz kontrolnych) oraz ust. 3 określającym powinność powołania komisji do spraw mniejszości narodowych w gminach, w których według ostatniego spisu ludności żyje co najmniej 10% ludności o narodowości innej niż czeska. Większą część¹⁴⁶ tej komisji muszą stanowić osoby należące do mniejszości narodowej¹⁴⁷.

Najbardziej znacząca liczba komisji RCz wiąże się z obecnością polskiej mniejszości na terenach Śląska Cieszyńskiego (32 gminne komisje w powiatach Frýdek-Místek i Karviná). Istnieje też Komisja wojewódzka¹⁴⁸ do spraw mniejszości narodowych działająca w województwie morawsko-śląskim, której przewodniczącym jest obecnie Pavel Kawulok. Sens istnienia tej komisji najbardziej przejawia się w sferze wspierania dwujęzycznych nazw publicznych¹⁴⁹, które pojawiają się teraz w większości gmin spełniających kryteria ustawowe. Ponadto Komisja pomaga w rozwoju edukacji w polskich szkołach oraz nauczaniu języka polskiego w szkołach czeskich. Komisje pełnią zwykle rolę konsultantów wobec organów samorządu lokalnego i społeczeństwa polskiego¹⁵⁰.

2.6. Prawo do używania imienia i nazwiska w języku mniejszości narodowych

Ostatnim prawem wymienionym w ustawie mniejszościowej, w całości stosowanym wobec wszystkich mniejszości narodowych RCz, jest prawo do „używania imienia i nazwiska w języku mniejszości narodowej” (art. 7). Kwestie używania języka są regulowane w szczególnym przepisie prawnym, którym jest ustawa o urządach stanu cywilnego, imieniu i nazwisku oraz o zmianie niektórych z tym związanych ustaw

gminy, potwierdza ich charakter wewnętrzny. Ustawa ta nie umożliwia również gminom podejmowania przez komisje decyzji należących do kompetencji gminy, *ibidem*.

¹⁴⁴ Radę powołuje rząd jako swój organ doradczy i inicjujący do spraw mniejszości narodowych oraz jej członków. Jej członkami są przynajmniej w połowie przedstawiciele mniejszości, reszta członków rady to przedstawiciele organów władzy publicznej. Statut Rady, określający szczegóły składu Rady, jej działalność oraz sposoby mianowania jej członków zatwierdza rząd. Art. 6 ust 3, 4 i 6 ustawy mniejszościowej, *ibidem*.

¹⁴⁵ Art. 6 ust. 2. ustawy mniejszościowej.

¹⁴⁶ Art. 117 ustawy o gminach ustala, że członkami musi być przynajmniej połowa osób mniejszości narodowej, ale art. 18 określa, że liczba członków Komisji jest zawsze nieparzysta.

¹⁴⁷ *Ibidem*.

¹⁴⁸ Działalność związana z dotacjami dla mniejszości narodowych, opiniodawcza, kontrolna...

¹⁴⁹ Często pojawiający się wandalizm polskich nazw został obecnie ograniczony.

¹⁵⁰ Úřad vlády České republiky, *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2011*, s. 17.

(ustawa o urządach)¹⁵¹. Centralnym organem ds. wewnętrznych, zajmującym się imionami i nazwiskami, rejestrami, obywatelstwem czy dowodami jest Ministerstwo Spraw Wewnętrznych¹⁵², ale kwestiami z tym związanymi zajmują się również urzędy gminy oraz urzędy wojewódzkie¹⁵³. Obywatele RCz mają obowiązek oraz prawo do używania (w kontaktach urzędowych) nazwiska określonego w dokumencie wydanym na podstawie rejestru urzędu stanu cywilnego (art. 68 ustawy o urządach)¹⁵⁴. Jednak w art. 69 unormowane są wyjątki, które umożliwiają kobietom (a także dzieciom na wniosek rodziców) o narodowości innej niż czeska przyjęcie w pewnych sytuacjach¹⁵⁵ nazwiska w formie męskiej. Ustawa z 2004 r. zmieniająca tę ustawę¹⁵⁶ w art. 2 (pkt 2–7) dodatkowo określiła prawo obywateli do jednokrotnej zmiany swojego nazwiska na formę męską w jakimkolwiek urzędzie stanu cywilnego. Kobiety (dzieci na wniosek rodziców, dzieci mające powyżej 15 lat na wniosek rodziców za ich zgodą) o narodowości polskiej mogą więc korzystać ze swego nazwiska w formie męskiej, czyli bez końcówki *-ová*¹⁵⁷.

Część III. Polonia w RCz

1. Rys historyczno-prawny polskiej mniejszości na „Zaolziu” – spory graniczne XX wieku

Obecność Polaków na Śląsku Cieszyńskim sięga najdawniejszych czasów. Od chwili pojawienia się Słowian na tym terytorium dochodziło do częstych zmian przynależności obszaru do różnych jednostek politycznych¹⁵⁸. Niemniej na przestrzeni tego tysiąclecia nie zachodziły wielkie zmiany w kwestii przynależności etnicznej. Pierwotnie

¹⁵¹ Zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, z dnia 2 sierpnia 2000 r., č. 301/2000 Sb.

¹⁵² Art. 12 ust. 1b ustawy z dnia 8 stycznia 1969 r., č. 2/1969 Sb o utworzeniu ministerstw i innych centralnych organów administracji państwowej.

¹⁵³ Art. 2 ust. 1 ustawy o urządach.

¹⁵⁴ R. Petráš, H. Petrův, H.Ch. Scheu, *Menšiny a právo v České republice*, s. 254.

¹⁵⁵ Przy czynnościach rejestracyjnych związku małżeńskiego, nowo narodzonego dziecka.

¹⁵⁶ Zákon, kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, č. 165/2004 Sb., z dnia 18 marca 2004 r.

¹⁵⁷ Úřad vlády České republiky, *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2011*, s. 22.

¹⁵⁸ Śląsk Cieszyński został utworzony pod koniec XIII w., jego położenie geograficzne (na południowo-zachodniej granicy Polski) wystawiło go na wpływy niemieckie i czeskie. Fakt ten skomplikował znacznie jego losy (w X stuleciu terytorium cieszyńskie należało do czeskich Przemysłidów, całe XI stulecie do Polski, a przez następne pięć stuleci władza nad tym terytorium należała przede wszystkim do cieszyńskich Piastów – do śmierci Alžběty Lukrécie w 1653 r., w latach 1653–1918 teren cieszyński znajdował się pod bezpośrednią władzą Habsburgów – Korony Czeskiej). Dochodziło do częstych zmian zwierzchności, przynależności państwowej, języka urzędowego, jednak język ludu pozostał ten sam, (S. Zahradnik, *Polacy na Zaolziu 1920–2000, Poláci na Těšinsku*, Czeski Cieszyn 2002 r., s. 21).

zamieszkiwały ten teren osoby mówiące dialektem (nazywanym obecnie – „po naszymu”)¹⁵⁹ podobnym do języka polskiego. Na przestrzeni XIX wieku ukształtowała się polska świadomość narodowa dominująca wśród miejscowej ludności do czasu I wojny światowej¹⁶⁰. W tym okresie dochodziło do zasadniczych przemian politycznych, społecznych, gospodarczych i narodowościowych oraz powoli wyłaniał się czeski i polski ruch narodowy¹⁶¹.

Upadek Austro-Węgier umożliwił zastąpienie na Zaolziu dotychczasowych władz przez organizacje reprezentujące Czechów (Zemský Národní Výbor pro Slezko) oraz Polaków (Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego¹⁶²), które 5 listopada 1918 r. zawarły porozumienie o tymczasowym¹⁶³ rozgraniczeniu Księstwa Cieszyńskiego na zasadach etnicznych¹⁶⁴. Korzystne dla Polaków porozumienie nie zapewniało jednak stabilnej sytuacji granicznej, zwłaszcza biorąc pod uwagę umowę z dnia 28 września 1918 r.¹⁶⁵, w której Francja zobowiązała się do wsparcia utworzenia państwa czechosłowackiego w jego historycznych granicach¹⁶⁶. Kolejną przyczyną sporu o teren cieszyński było jego znaczenie gospodarcze (Kolej Koszycko-Bugumińska, huta żelaza w Trzyńcu, kopalnia węgla w Zagłębiu Kawińskim). 23 stycznia 1919 r. wojska Czechosłowacji zaatakowały¹⁶⁷ tereny zarządzane przez Radę i rozpoczęły „7-dniową wojnę”. 3 lutego 1919 r. obie strony¹⁶⁸ ustaliły, że decyzję graniczną podejmą uczestnicy konferencji pokojowej¹⁶⁹. Choć państwa zachodnie nie popierały ataku wojsk Czechosłowacji, pozostawiły tymczasowo w jej rękach zarządzanie znaczną częścią Zaolzia. Brak rezultatów w dalszych

¹⁵⁹ „Po naszymu” używane jest na Zaolziu oraz w polskiej części Cieszyna. Dialekt ten ma cechy polsko-śląskie pomieszczone ze słowami czeskimi i niemieckimi.

¹⁶⁰ R. Kaszper, B. Małysz, *Poláci na Těšinsku – studijní materiál*, s. 7.

¹⁶¹ S. Zahradnik, *Polacy na Zaolziu 1920–2000, Poláci na Těšinsku*, s. 21.

¹⁶² Założona 19 października 1918 r. Polscy oficerowie wojska austriackiego, którzy znajdowali się w Cieszynie dokonali przewrotu wojskowego w mieście w nocy z 31 października na 1 listopada 1918 r. Przewrót ten zapewnił Radzie faktyczną władzę na tym terenie. R. Kaszper, B. Małysz, *Poláci na Těšinsku – studijní materiál*, s. 22.

¹⁶³ „Umowa ma charakter przejściowy i w niczym nie przesądza ostatecznego rozgraniczenia terytorialnego, które pozostawia się w całości rostrzygnięciu przez czynniki powołane, tj. przez rząd polski i rząd czeski”. Preambuła porozumienia, czyli dohody o prozatímním upravení poměrů v knížectví Těšinském z 5 listopada 1918 r., w ramach polskiego zarządu znalazły się okres (powiat) bielski, cieszyński oraz wielka część frysztackiego.

¹⁶⁴ Historia Apelacji Sądowej, Sąd Apelacyjny w Katowicach, biuletyn informacji publicznej <http://www.katowice.sa.gov.pl/index.php?p=m&idg=mg,12,62>.

¹⁶⁵ Podpisana przez Edvarda Beneša i ministra spraw zagranicznych Francji Etiennea Pichona.

¹⁶⁶ R. Kaszper, B. Małysz, *Poláci na Těšinsku – studijní materiál*, s. 23.

¹⁶⁷ Uzasadnieniem (pretekstem) była np. historyczna przynależność do Korony Czeskiej, anarchia w zarządzaniu, uznanie wyników spisu ludności za nieprawdziwe, planowanie wyborów do polskiego sejmu na terenie cieszyńskim.

¹⁶⁸ Reprezentowane przez Ignacego Padarewskiego oraz Edvarda Beneša.

¹⁶⁹ Nad przestrzeganiem postanowień czuwała Międzynarodowa Komisja Plebiscytowa. Zob. Historia Apelacji Sądowej.

negocjacjach¹⁷⁰ spowodował podjęcie decyzji o przygotowaniu plebiscytu¹⁷¹ na Zaolziu. Zrezygnowano jednak z referendum, uznając je za niewykonalne. Ustalono również¹⁷², że kwestie granicy zostaną rozwiązane na podstawie arbitrażu mocarstw zwycięskich. Decyzją Rady Ambasadorów mocarstw zwycięskich z dnia 28 lipca 1920 r. ustanowiono granicę polsko-czeską na rzece Olzie. Decyzja ta wywołała dużo protestów, zwłaszcza po stronie polskiej¹⁷³, jednak została ona uznana przez przedstawicieli polskich. Z punktu widzenia ekonomicznego dla Czechosłowacji uzyskanie terytorium o wysokiej koncentracji ludności polskiej było sukcesem, lecz stanęła ona przed trudnym zadaniem integracji niezadowolonej mniejszości polskiej. Decyzja Rady Ambasadorów nie rozwiązała problemu międzynarodowego Zaolzia, a stworzyła sytuację wybuchową, przyciągającą znaczną uwagę w kolejnych dziesięcioleciach¹⁷⁴. Po podziale terenu cieszyńskiego poprawiły się w pewnym stopniu stosunki polsko-czeskie¹⁷⁵. System polityczno-prawny obowiązujący w Czechosłowacji gwarantował szerokie uprawnienia¹⁷⁶ mniejszościom narodowym, napotykał on jednak poważne trudności w praktycznym ich zastosowaniu. Kwestie polskiej mniejszości normowane były na podstawie Konstytucji Republiki Czechosłowackiej, rozporządzenia oraz ustaw zwyczajnych, jak również umowy polsko-czechosłowackiej z dnia 23 kwietnia 1925 r.¹⁷⁷ Nowe konflikty rozpoczęły się w roku 1935, po podpisaniu 26 stycznia 1934 r. przez Polskę i Niemcy deklaracji o niestosowaniu przemocy. W pierwszych miesiącach 1938 r. mniejszość polska zaczęła domagać się szerokiej autonomii terytorialnej. W związku z konferencją w Monachium¹⁷⁸ rząd polski ustalił 30 września ultimatum, które zostało przyjęte

¹⁷⁰ Obie strony rościły sobie prawa do całego terenu cieszyńskiego. Polska strona argumentowała to zwłaszcza prawem do samostanowienia narodów. Strona czeska jako argument podała historyczne prawo do tego terytorium, znaczenie dla Czechosłowacji Kolei Koszycko-Bogumińskiej, fakt, że część osób posługujących się polskim dialektem, zalicza się do Ślązaków, a nie Polaków.

¹⁷¹ Okres walk, ataków, znęcania się oraz narodowej propagandy.

¹⁷² 10 lipca 1920 r. w belgijskim mieście Spa strona czeska zgodziła się na arbitraż, ponieważ nie była pewna wyników plebiscytu, za polską stronę wyraził zgodę premier W. Grabski.

¹⁷³ „Chociaż rząd polski chce w pełni i lojalnie wykonać zobowiązanie, nie zdoła jednak przekonać narodu polskiego, że sprawidliwości stało się zadość. Świadomość narodowa jest mocniejsza i trwalsza od władzy”. oświadczenie delegata rządu polskiego I. Paderewskiego w Paryżu w 1920 r.

¹⁷⁴ R. Kaszper, B. Małyż, *Poláci na Těšinsku – studijní materiál*, s. 24 i nast.

¹⁷⁵ Nastąpiły jednak znaczne zmiany w strukturze narodowościowej, liczba Polaków na podstawie spisów ludności w 1910 r. i 1920 r. zmniejszyła się o połowę.

¹⁷⁶ Własne szkolnictwo, bogate życie kulturalne itp.

¹⁷⁷ Ochronę mniejszości gwarantowała część III Umowy. S. Zahradnik, *Polacy na Zaolziu 1920–2000, Poláci na Těšinsku*, s. 23.

¹⁷⁸ W nocy z 29 na 30 września, w wyniku spotkania przedstawicieli 4 mocarstw w Monachium (nie zaproszono przedstawiciela Czechosłowacji – „o nas bez nas”): Chamberlaina (Wielka Brytania), Daladiera (Francja), Mussoliniego (Włochy), Hitlera (Niemcy). Czechosłowacja została zmuszona do rezygnacji na rzecz Niemiec, Węgier oraz Polski z około jednej trzeciej jej terytorium oraz znacznej części produkcji przemysłowej. Żeby nie ryzykować konfliktu zbrojnego, rząd Czechosłowacji (oraz prezydent Beneš) zaakceptował umowę.

1 października, dotyczące wycofania się wojsk i policji czeskiej z terenów Zaolzia. Od następnego dnia całe Zaolzie znalazło się pod władzą Polski¹⁷⁹.

Dnia 1 września 1939 r. tereny cieszyńskie zostały bezpośrednio przyjęte do Rzeszy Niemieckiej. Celem polityki okupacyjnej nie była fizyczna likwidacja ani przemieszczenie miejscowej ludności, ale jej germanizacja zwłaszcza za pomocą tzw. niemieckiej Volkslisty¹⁸⁰, motywowane zapotrzebowaniem na wykwalifikowaną siłę roboczą (zmaksymalizowanie potencjału ekonomicznego na cele wojenne). Pomimo częściowo lepszej sytuacji Czechów na Zaolziu Czesi oraz Polacy przynależeli do grup „protegowanych”. Po wojnie osoby „niezgermanizowane” zostałyby przesiedlone lub zlikwidowane¹⁸¹. Na szczęście żadne z tych rozwiązań nie zostało zastosowane¹⁸². Z początkiem maja 1945 r. nastąpiło wyzwolenie Zaolzia spod okupacji hitlerowskiej. Zaraz rozpoczął się kolejny spór polsko-czeski o Zaolzie, który zakończył¹⁸³ się przywróceniem granicy sprzed Konferencji w Monachium (na Olzie). Sytuacja polskiej mniejszości na Zaolziu była w pierwszych latach trudna, władze Czechosłowacji sprzeciwiały się próbom przywrócenia przedwojennego aktywnego życia politycznego. Do pewnej poprawy doszło po podpisaniu protokołu dodatkowego¹⁸⁴ Umowy o przyjaźni i wzajemnej pomocy pomiędzy Polską i Czechosłowacją z dnia 10 marca 1947 r. Pozwolono na utworzenie dwóch nowych związków PZKO i Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej (SMP), ten ostatni zakończył jednak działalność w 1952 r. Jediną szansą utrzymania tożsamości polskiej na Zaolziu pozostała kultura oraz szkolnictwo z polskim językiem nauczania¹⁸⁵. Polska mniejszość reprezentowana przez PZKO aktywnie uczestniczyła w demokratyzacji życia w czasie praskiej wiosny w 1968 r. Jednak po rozpoczęciu ery normalizacji¹⁸⁶ polska mniejszość stała się celem

¹⁷⁹ Zaraz po zajęciu Zaolzia Polska podjęła dużo bardziej drastyczne środki wobec ludności czeskiej aniżeli wcześniej Czechosłowacja. Rozpoczął się masowy, niedobrowolny i dobrowolny, *exodus* obywateli narodowości czeskiej i niemieckiej (około 30 tys. osób), rozwiązano wszystkie organizacje czeskie oraz skonfiskowano ich majątek. Całkowicie zlikwidowano szkolnictwo czeskie, a język polski stał się jedynym oficjalnym językiem., R. Kaszper, B. Małysz (red.), *Poláci na Těšinsku...*, s. 39–41.

¹⁸⁰ Lista obywateli niemieckiej narodowości zamieszkujących nowe wschodnie terytoria Rzeszy. Aby zostać zapisanym na listę, trzeba było spełnić kryteria niemieckiego pochodzenia, przynależności rasowej i postawy politycznej. Odmowa wpisu groziła deportacją do obozu koncentracyjnego. Według nazistowskiego systemu prawnego w czasie okupacji na terenie Zaolzia nie mieszkali już Polacy, Czesi, Niemcy ani obywatele innych narodowości, ale mieszkańcy podzieleni według statusu wobec Rzeszy. Na terenie cieszyńskim w całym okresie okupacji obowiązywał stan wyjątkowy.

¹⁸¹ W grudniu 1921 r. wprowadzono dyskryminacyjne prawo karne dla Polaków i Żydów, które umożliwiło orzekanie kary śmierci w wypadkach „nienawiści lub działalności wskazujących antyniemieckie stanowisko”, R. Kaszper, B. Małysz (red.), *Poláci na Těšinsku*, s. 44–52.

¹⁸² Jednak czas okupacji to ponad 6 tys. ofiar (ok. 3% ludności Zaolzia).

¹⁸³ Na polecenie Stalina zawarto w roku 1947 umowę polsko-czechosłowacką.

¹⁸⁴ Regulujący prawa narodowe Polaków w Czechosłowacji oraz Czechów i Słowaków w Polsce.

¹⁸⁵ S. Zahradnik, *Polacy na Zaolziu 1920–2000*, *Poláci na Těšinsku*, s. 24, 25.

¹⁸⁶ Po gwałtownym stłumieniu praskiej wiosny w 1968 r. wojskiem Układu Warszawskiego.

stanowczej antypolskiej propagandy¹⁸⁷. Ogromne znaczenie w następnych latach w utrzymaniu polskości miał PZKO¹⁸⁸. Ostatecznie upadek totalitaryzmu komunistycznego w Czechosłowacji dnia 17 listopada 1989 r. oznaczał dla mniejszości polskiej nowe możliwości¹⁸⁹.

Dobra organizacja polityczna polskiej mniejszości narodowej na Zaolziu pozwoliła na jej przetrwanie mimo wielu historycznych przeciwności (w XX w. siedmiokrotnie Zaolzie zmieniało swoją przynależność państwową). Mniejszość polska na Zaolziu była i pozostaje nadal ważnym bodźcem kształtującym stosunki gospodarcze i polityczne między Polską a Czechami¹⁹⁰.

2. Prawa mniejszości, tradycyjnie i długookresowo żyjących na terytorium RCz

Z powyższego krótkiego opisu historii Zaolzia wyraźnie wynika, że polską mniejszość narodową na terenie cieszyńskim zaliczyć można do „mniejszości, która tradycyjnie i długookresowo żyje na terytorium RCZ”. Zgodnie z ustawą mniejszościową ze statusem tym związane są kolejne prawa dla tej mniejszości.

2.1. Prawo do nazw wielojęzycznych i oznaczeń

Pierwszym z powyższych praw jest „prawo do nazw wielojęzycznych i oznaczeń”, które nadaje mniejszościom prawo do tego, by „nazwy gmin, w których żyją, nazwy ich części, ulice, inne powierzchnie publiczne, oznaczenie budynków organów administracji publicznej oraz pomieszczenia publiczne były podane również w języku mniejszości narodowej”. Sposób podawania oraz warunki korzystania z tego prawa określają szczególne przepisy prawne¹⁹¹ (art. 8 ust. 1 i 2 ustawy mniejszościowej). Przepisy te będą stosowane w gminach, w których według ostatniego spisu ludności zadeklarowało przynależność do danej¹⁹² mniejszości przynajmniej 10% mieszkańców tej gminy, w której złożyli w tej sprawie wniosek¹⁹³ za pośrednictwem Komisji do spraw

¹⁸⁷ Zwłaszcza w czechosłowackich sklepach oraz na granicy celnej.

¹⁸⁸ Pod koniec lat 80. PZKO liczył już 24 tys. członków w 94 kołach miejscowych.

¹⁸⁹ S. Zahradnik, *Polacy na Zaolziu 1920–2000, Poláci na Těšinsku*, s. 25, 26.

¹⁹⁰ *Ibidem*, s. 21.

¹⁹¹ Zwłaszcza ustawa o gminach, č.128/2000 Sb., według art. 29 ust. 1: „Nazwy gmin, jego części, ulic i innych miejsc publicznych są określane zawsze w języku czeskim”. Dla mniejszości ważny jest ust. 2 tego artykułu.

¹⁹² W przeciwieństwie do samego powołania Komisji ds. mniejszości narodowych nie chodzi tutaj o sumę wszystkich mniejszości, ale o liczbę przedstawicieli danej mniejszości. Ustawa nie konkretyzuje, o których mniejszościach jest mowa. Jej zakres jest zatem szerszy od zobowiązań wynikających z Karty RE, w której RCz zobowiązała się tylko do nazw polskich. Úřad vlády ČR, Sekretariát vlády pro národnostní menšiny, *Charta – Co bychom měli vědět?*, Praha 2006, s. 5.

¹⁹³ Według art. 84 ust. 2q ustawy o gminach: „W sprawie ustanowienia i nazw części gmin, ulic, i innych miejsc publicznych decyduje przedstawicielstwo gminy”. Jednak biorąc pod uwagę cel art. 29 ust. 2 ustawy, przedstawicielstwo gminy nie może po spełnieniu przez daną mniejszość określonych warunków

mniejszości narodowych (Komisje), a ta zgodzi się na ten wniosek¹⁹⁴ (art. 29 ust. 2 ustawy o gminach). Sposób wykonania tablic, innych oznakowań oraz innych przestrzeni publicznych reguluje ogłoszenie Ministra Spraw Wewnętrznych č. 326/2000 Sb.¹⁹⁵

RCz zobowiązała się przy ratyfikacji¹⁹⁶ Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych do realizacji 41 punktów części III Karty wobec języka polskiego w województwie morawsko-śląskim (jedyne województwo wykorzystujące w praktyce Kartę, w powiecie Frýdek-Místek i Karviná). Jeden z tych punktów (art. 10 ust. 2g) zobowiązuje RCz do wydania zezwolenia na wsparcie, korzystanie albo przyjęcie tradycyjnych i poprawnych nazw miejscowych w języku polskim, w razie konieczności obok nazwy czeskiej. Decyzje o tym, które nazwy znajdować się będą w definicji, pozostawione zostały przedstawicielstwom władz miejscowych (oraz komisjom). Koszty związane z implementacją Karty pokryte mają być z budżetu państwa¹⁹⁷, a nie z budżetów poszczególnych gmin¹⁹⁸. Na podstawie przepisów warunki wprowadzenia dwujęzycznych nazw czesko-polskich spełnia łącznie 31 gmin w województwie morawsko-śląskim. Jednak władze lokalne niechętnie są (przykładem był Třinec¹⁹⁹ i Hnojník) wprowadzaniu standardów europejskich. Stopień dwujęzyczności ustala każda gmina indywidualnie na podstawie polecenia Komisji, poczynając od napisów na budynkach publicznych, w innych miejscach publicznych (np. przystanki autobusowe) lub ulice, do znaków drogowych wskazujących wjazd

odmówić transkrypcji nazw na język mniejszości (decyzja sprzeczna z prawem - art. 124 tej ustawy), R. Petráš, H. Petrův, H. Ch. Scheu, *Menšiny a právo v České republice*, s. 256.

¹⁹⁴ Według art. 118 ust 3. ustawy o gminach: „Rezolucje Komisji są ważne, jeżeli zgodziła się bezwzględna większość wszystkich członków”, rezolucje te na podstawie art. 117 ust.1 tej ustawy „są składane przedstawicielom gminy”, *ibidem*, s. 257.

¹⁹⁵ Według art. 3 ogłoszenia č. 326/2000 Sb. z dnia 11 września 2000 r., o oznakowaniu ulic i innych publicznych nazw obszarów, o sposobie korzystania i lokowania numerów określających budynki, o procedurze powiadamiania i przydziału numerów i o dokumentach niezbędnych do otrzymania numeru: „Jeżeli nazwy ulic i obszarów publicznych są również w języku mniejszości narodowej, to nazwy w języku mniejszości narodowej znajdują się na tej samej tabliczce, pod nazwą w języku czeskim”.

¹⁹⁶ Usnesení Poslanecké sněmovny parlamentu ČR k vládnímu návrhu ratifikace Charty z dnia 19 kwietnia 2006 r.

¹⁹⁷ Uchwała rządu RCz z dnia 7 grudnia 2005 r., č. 1574 ustala środki na dotacjedla jednostek samorządu terytorialnego z tytułu wydatków związanych z implementacją Karty w łącznej kwocie 5000 tys. koron czeskich (Kč.). Kwota ta została przekazana do budżetu województwa morawsko-śląskiego, który zarządza płatnościami gmin. Przedstawicielstwo tego województwa 20 grudnia 2007 r. zdecydowało o dotacji inwestycyjnej na pokrycie kosztów dwujęzycznych nazw w 13 gminach w łącznej kwocie 680 227 Kč. Proces wdrażania tych nazw jeszcze się jednak nie zakończył. *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2007*, s. 7 i nast.

¹⁹⁸ Tablice z polskimi nazwami finansowane są zatem z budżetu państwa. Inaczej jest dla nazw w języku czeskim, których koszty na podstawie art. 30 ustawy o gminach ponosi gmina., Úřad vlády ČR, Sekretariát vlády pro národnostní menšiny, *Charta-Co bychom měli vědět?*, Praha 2006, s. 3 i nast.

¹⁹⁹ Najgorsza sytuacja była w Trzyńcu, gdzie w 2008 r. mniejszość polska kilkokrotnie próbowała wprowadzić dwujęzyczne nazwy. W proteście zrezygnował z funkcji członka rady miasta Trzyńca senator I. Petrov. Tablice w języku polskim pojawiły się w Trzyńcu dopiero w 2012 r. Wkrótce zostały jednak zniszczone przez wandalí., *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2007*, s. 97.

i wyjazd z gminy²⁰⁰. Ze względu na obowiązki wynikające z Karty ustalono również możliwość dwujęzycznego oznaczenia dworców kolejowych w tych miejscowościach²⁰¹ województwa morawsko-śląskiego, gdzie ostatnio dochodziło do modernizacji stacji (dla gmin spełniających kryteria mniejszościowe)²⁰². Właściwie, uwzględniając historię Zaolzia, nazwy dwujęzyczne mogą przyczynić się do turystycznego uatrakcyjnienia tego terenu. W tym aspekcie należy wziąć pod uwagę turystów z Polski, ale również turystów czeskich szukających urozmaicenia w zasadniczo narodowościowo jednolitej RCz²⁰³.

2.2. Prawo do używania języka mniejszości narodowej w kontaktach urzędowych i przed sądem

Kolejnym prawem należącym do tej podkategorii praw mniejszości narodowych, które uregulowane zostało w ramach krajowej legislacji²⁰⁴ oraz w konwencjach RE (Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych²⁰⁵, jak również Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych²⁰⁶), jest prawo do: „używania języka mniejszości narodowej w kontaktach urzędowych i przed sądem”.

²⁰⁰ Wzór znaków drogowych określony został w art. 1 pkt 19 vyhlášky č. 91/2009 z dnia 31 marca 2009 r.

²⁰¹ Umożliwiło to spotkanie z przedstawicielem spółki akcyjnej Kolei Czeskich (České dráhy). Obecnie polsko-czeskie tablice dworcowe znajdziemy np. w Wędryni (Vendryně), Trzyńcu (Třinec) czy Bystrzycy (Bystřice).

²⁰² *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2007*, s. 4 i nast. oraz *za rok 2008* s. 9 i nast.

²⁰³ Úřad vlády ČR, Sekretariát vlády pro národnostní menšiny, *Charta-Co bychom měli vědět?*, s. 6.

²⁰⁴ W szczególności kwestie te reguluje Karta Praw Podstawowych i Wolności RCz w art. 25 ust. 2b, który zapewnia: „obywatelom należącym do mniejszości narodowych i etnicznych na zasadach określonych w ustawie prawo do używania własnego języka w kontaktach urzędowych”. Wspomnianą ustawą jest ustawa mniejszościowa, a konkretnie jej art. 9: „Członkowie mniejszości narodowej, którzy tradycyjnie i długookresowo żyją na terytorium Republiki Czeskiej, mają prawo do używania języka mniejszości narodowej w kontaktach urzędowych oraz w sądach. Warunki do korzystania z tego prawa regulują szczególne przepisy prawne”.

²⁰⁵ W szczególności zakres tego prawa precyzuje art. 10 Konwencji ramowej. Ust. 1 tego artykułu zobowiązuje państwa–strony do uznania, że „każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do swobodnego używania, bez jakiegokolwiek ingerencji, jego/jej języka mniejszości, zarówno prywatnie, jak i publicznie, ustnie oraz pisemnie”. Ust. 2 tego artykułu wspomina mniejszości tradycyjnie zamieszkałe na danym obszarze: „Na obszarach zamieszkałych tradycyjnie lub w znaczącej liczbie przez osoby należące do mniejszości narodowej, o ile osoby te tego sobie zażyczą, i tam, gdzie takie życzenie odpowiada rzeczywistym potrzebom, Strony będą starać się zapewnić, na tyle, na ile to możliwe, warunki, które umożliwią używanie języka mniejszości w stosunkach pomiędzy tymi osobami a organami administracyjnymi”. Prawa językowe przed sądem ustala ust. 3 tego art.: „Strony zobowiązują się zagwarantować prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do niezwłocznego poinformowania, w języku dla niego/niej zrozumiałym, o przyczynach jego/jej zatrzymania i o wszystkich oskarżeniach wysuniętych przeciwko niemu/niej oraz do obrony przez niego samego/nią samą w tym języku, także, jeśli to konieczne, przy bezpłatnej pomocy tłumacza”.

²⁰⁶ RCz w zakresie ochrony praw językowych przed sądami w odniesieniu do okresów województwa morawsko-śląskiego ze znaczną liczbą przedstawicieli polskiej mniejszości narodowej zobowiązała się do realizacji paru punktów art. 9 (Władze sądowe) Karty, a konkretnie: ust. 1a)ii, a)iii, a)iv; b)ii, b)iii; c)ii, c)iii; d); ust. 2a); (łącznie 9 punktów).

Posługiwanie się językiem mniejszości (również polskim) przed sądami określone jest odrębnymi regulacjami, z których najważniejsze są art. 18²⁰⁷ Kodeksu postępowania cywilnego²⁰⁸, art. 2²⁰⁹ Kodeksu postępowania karnego²¹⁰ oraz art. 33²¹¹ ustawy o Trybunale Konstytucyjnym²¹². W ustawach tych jest mowa nie tylko o językach mniejszości narodowych, ale również o umożliwieniu korzystania²¹³ z języka macierzystego w tych postępowaniach. Koszty związane z tłumaczeniem określone według art. 17 i nast. zarządzenia ministerstwa sprawiedliwości č. 37/1967 Sb.²¹⁴ ponosi organ państwowy.

Odmienne unormowana jest kwestia używania języka polskiego w kontaktach urzędowych, czyli z organami władzy publicznej, które w rzeczywistości realizują resztę praw mniejszości narodowych. Podstawową ustawową²¹⁵ regulacją zasady wykonywania władzy publicznej, do której należy również kwestia języka stosowanego w prowadzeniu postępowania administracyjnego jest kodeks postępowania administracyjnego (k.p.a.)²¹⁶. Na podstawie art. 16 ust. 4 ustawy prawo do składania wniosków i działania²¹⁷ w języku mniejszości przed organami administracyjnymi ma wyłącznie obywatel

W zakresie ochrony praw językowych mniejszości w kontaktach urzędowych RCz zobowiązała się do zapewnienia realizacji 7 punktów wobec polskiej mniejszości w powiecie Frýdek–Místek i Karviná – art. 10 (władze administracyjne i służby publiczne) Karty: ust. 1a) iv; ust. 2b); e); f); g); ust. 4a); ust. 5.

²⁰⁷ Zapewniający równość w postępowaniu cywilnym oraz możliwość korzystania przed sądem z języka macierzystego (dla osób mających inny niż czeski język macierzysty sąd wyznacza tłumacza, jeżeli jest potrzebny w postępowaniu).

²⁰⁸ Občanský soudní řád, č. 99/1963 Sb. z dnia 4 grudnia 1963 r.

²⁰⁹ Punkt 14 mówi, że „organy działające w postępowaniu karnym sporządzają swoje decyzje w języku czeskim, ale osoby, które twierdzą, że nie znają języka czeskiego, mogą posługiwać się przed tymi organami językiem macierzystym”.

²¹⁰ Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád) z dnia 9 grudnia 1961 r.

²¹¹ Ust. 1: „W postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym używa się języka czeskiego. Osoby fizyczne mogą na rozprawie albo innym osobistym spotkaniu używać swojego języka macierzystego”.

²¹² Zákon č. 182/1993 Sb. o Ústavním soudu, z dnia 26 czerwca 1993 r.

²¹³ Przez tłumacza tłumaczone są treści dokumentów, zeznania, inne czynności procesowe oraz decyzje – art. 28. Kodeksu postępowania karnego.

²¹⁴ Vyhlaška k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů, z dnia 17 kwietnia 1967 r.

²¹⁵ Tę kwestię regulują również np. art. 46a ustawy č. 202/1990 Sb. o loteriach i innych podobnych grach z 17 maja 1990 r. albo art. 135 ust. 2 ustawy č. 127/2005 Sb. o komunikacji elektronicznej z 22 lutego 2005 r. i inne.

²¹⁶ Zákon č. 500/2004 Sb. správní řád, z dnia 24 czerwca 2004 r.

²¹⁷ Prawa językowe mniejszości obowiązują nie tylko przy występowaniu, przedstawianiu stanowisk i działalności *ex officio*, ale również przy działaniach organów o mniejszym zakresie zobowiązania (czyli takich które nie zmieniają, nie nadają ani nie zabierają żadnych praw) – art. 154 kpa. Następnie art. 16 stosowany jest w umowach w sprawie zamówień publicznych (art. 164 ust. 4) „W przypadku, gdy organowi publicznemu potrzebne jest tłumaczenie umowy (z języka mniejszości narodowej) w sprawie zamówień publicznych odnoszącej się do spraw tej mniejszości, koszty tłumaczenia ponosi organ administracyjny, jeżeli mniejszość spełnia warunki art. 16 ust. 4 (jest mniejszością, która tradycyjnie i długookresowo żyje na terytorium RCz)”. Z art. 16 ust. 4 wykorzystywany jest również *mutatis mutandis* w części 6 k.p.a.

RCz należący do mniejszości²¹⁸, która „tradycyjnie i długookresowo żyje na terytorium RCz”. Biorąc pod uwagę zobowiązania RCz wynikające z ratyfikacji Karty RE, należy uznać, że za te mniejszości uznajemy przynajmniej mniejszość słowacką oraz mniejszość polską na terenie województwa morawsko-śląskiego. Artykuł 16 dalej określa, że „jeżeli organ administracyjny nie może posługiwać się danym językiem, obywatel²¹⁹ wybiera tłumacza zarejestrowanego na liście tłumaczy. Koszty związane z tłumaczeniem ponosi organ administracyjny”²²⁰.

W odróżnieniu od praw określonych w art. 16 (które są indywidualne i subiektywne), art. 25 ust. 4 ustawy odnosi się do praw polskiej mniejszości związanych bezpośrednio z aktami administracyjnymi. Prawo to wiąże się z obowiązkiem organu administracyjnego publicznego (jeżeli na terenie jego działalności istnieje Komisja do spraw mniejszości narodowych lub inne podobne organy²²¹) do publikacji w języku polskim ogłoszeń publicznych w sprawach związanych z mniejszością. Obowiązek tłumaczeń ogłoszeń na język polski determinuje istnienie na danym obszarze Komisji (dla polskiej mniejszości), a nie tradycyjne i długookresowe zamieszkiwanie²²².

2.3. Prawo do używania języka mniejszości narodowych w sprawach wyborczych

Kolejnym prawem mniejszości narodowej, która „tradycyjnie i długookresowo żyje na terytorium RCz”, „przy spełnieniu warunków określonych w szczególnych przepisach prawnych²²³, jest prawo do opublikowania ogłoszenia o terminie i miejscu odbywania się wyborów²²⁴ oraz innych informacji dotyczących wyborów w języku mniejszości

²¹⁸ Biorąc pod uwagę art. 3 ust. 2 Karty Praw Podstawowych i Wolności (prawo decydowania o narodowości), brak jest instrumentów prawnych, które umożliwiłyby organowi publicznemu weryfikację, czy dana osoba jest członkiem danej mniejszości narodowej.

²¹⁹ Inaczej jest w postępowaniu przeciwko obywatelowi – według art. 37 ust. 4 Karty Praw Podstawowych i Wolności – w tej sytuacji na swój koszt musi powołać tłumacza organ administracyjny.

²²⁰ R. Petráš, H. Petrův, H. Ch. Scheu, *Menšiny a právo v České republice*, s. 243–251.

²²¹ Czyli również w miejscach działalności koordynatora ds. Romów – art. 67 ust. 1f ustawy o województwach.

²²² R. Petráš, H. Petrův, H.Ch. Scheu, *Menšiny a právo v České republice*, s. 249–251.

²²³ Art. 15 ust. 4 ustawy z dnia 27 września 1995 r. č. 247/1995 Sb. o wyborach do Parlamentu RCz oraz o zmianie innych ustaw, art. 34 ust. 3 ustawy z dnia 18 lipca 2012 r. č. 275/2012 Sb., o wyborze Prezydenta i o zmianie niektórych ustaw, art. 27 ust. 3 ustawy z dnia 12 kwietnia 2000 r. č. 130/2000 Sb. o wyborach do przedstawicielstw województw i o zmianie niektórych ustaw, art. 29 ust. 3 ustawy z dnia 6 grudnia 2001 r. č. 491/2001 Sb. o wyborach do przedstawicielstw gmin i o zmianie niektórych ustaw, art. 31 ust. 3 ustawy z dnia 11 grudnia 2003 r. č. 22/2004 Sb. o miejscowym referendum i o zmianie niektórych ustaw.

²²⁴ Pomimo braku takiego obowiązku w prawie wyborczym, minister spraw wewnętrznych wysyła przed każdymi wyborami informacje o sposobach głosowania w języku mniejszości narodowych wszystkim gminom, w których występuje przynajmniej 10% obywateli o narodowości innej niż czeska. *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2011*, s. 23.

narodowej”²²⁵. Wszystkie te przepisy prawne regulują zasady informowania wyborców w podobny sposób²²⁶, jednak kryteria publikowania informacji wyborczych w języku mniejszości narodowych różnią się w poszczególnych ustawach wyborczych. Kryteriami tymi są: przynajmniej 10% społeczności terenu wyborczego przynajmniej według ostatniego spisu ludności do danego obywatelstwa innego niż czeskie (wybory prezydenta RCz), istnienie komisji do spraw danej mniejszości (wybory do przedstawicielstw gmin, wybory do parlamentu RCz, do przedstawicielstw województwa²²⁷) albo połączenie tych dwóch kryteriów (referendum miejscowe). Przepisy te idą dalej niż art. 10 ustawy mniejszościowej, ponieważ mowa jest w nich ogólnie o mniejszościach narodowych²²⁸.

2.4. Prawo do edukacji w języku mniejszości narodowej

Prawo zapewniające zachowanie tożsamości polskiej mniejszości na Zaolziu określone jest w art. 11 ustawy mniejszościowej. Artykuł ten przewiduje prawo do „wychowywania i kształcenia się w swoim (polskim) języku ojczystym w szkołach, przedszkolach oraz placówkach szkolnych”. Centralnym organem zajmującym się szkolnictwem na różnych poziomach (od przedszkolnego do szkół wyższych) jest Ministerstwo ds. Edukacji, Młodzieży i Sportu²²⁹. Podstawowym aktem prawnym regulującym kwestie szkolnictwa, warunków realizacji nauki, właściwych organów instytucji rządowych i samorządowych związanych ze szkolnictwem oraz praw i obowiązków poszczególnych osób fizycznych i prawnych jest ustawa o edukacji²³⁰. Chociaż ustawa ta w art. 13 wyraźnie określa, że językiem nauczania jest język czeski, ustala jednak pewne wyjątki korzystne dla mniejszości narodowych (zwłaszcza prawo dostępu do edukacji w języku mniejszości). Uszczegółowione zostały one w następnym artykule ustawy: „Dla członków mniejszości narodowej w gminach, w których działa Komisja d/s mniejszości, edukację (przedszkolną, podstawową, średnią – liceum) w języku mniejszości zapewnia gmina²³¹,

²²⁵ Art. 10 ustawy mniejszościowej.

²²⁶ „Organ samorządu terytorialnego ogłasza w zwykły sposób, najpóźniej 15 dni przed dniem wyborów informację o terminie i miejscu wyborów na danym terytorium [...], również powiadamia o obowiązku udowodnienia podczas wyborów tożsamości i obywatelstwa czeskiego wyborców”, np. art. 29 ust. 1 i 2 ustawy o wyborach do przedstawicielstw gmin.

²²⁷ Komisja ds. mniejszości w województwach powstaje, jeżeli zamieszkuje ją (według ostatniego spisu ludności) przynajmniej 5% obywateli o narodowości innej niż czeska, art. 78 ust. 2 ustawy o województwach.

²²⁸ R. Petráš, H. Petrův, H. Ch. Scheu, *Menšiny a právo v České republice*, s. 251–254.

²²⁹ Art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 8 stycznia 1969 r., č. 2/1969 Sb o utworzeniu ministerstw i innych centralnych organów administracji państwowej.

²³⁰ Zákon č. 561/2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) z dnia 24 września 2004 r.

²³¹ Jednostkami samorządu terytorialnego właściwymi w sprawach edukacji są według art. 177 ust. 1 ustawy o edukacji gmina i powiat. Obowiązki gmin w zakresie zapewnienia warunków obowiązkowej edukacji określają art. 178 – 180 tej ustawy. W art. 179 ust 1b obowiązek tworzenia i znoszenia przedszkoli oraz szkół podstawowych z językiem nauczania mniejszości ma gmina lub związek gmin. Zwłaszcza w małych

powiat²³² albo ministerstwo²³³. Aby możliwa²³⁴ była jednak edukacja w języku mniejszości narodowej w tych gminach, muszą zostać spełnione specjalne warunki. Są nimi: minimalna liczba dzieci/uczniów należących do danej mniejszości narodowej zgłoszonych do edukacji w języku mniejszości. Liczby te różnią się w zależności od szczebla edukacji oraz od tego, czy w danej szkole tworzona jest klasa mniejszościowa czy cała placówka edukacyjna²³⁵. Pewną wolność w decydowaniu o organizacji edukacji w języku mniejszości nadaje gminom, powiatom oraz ministerstwu ust. 4 art. 14²³⁶. Istnieje również możliwość edukacji dwujęzycznej²³⁷. Zawsze dwujęzyczne są świadectwa, zaświadczenia i dyplomy dotyczące zakończenia edukacji dwujęzycznej²³⁸ w placówkach edukacyjnych o języku nauczania mniejszości narodowej (art. 14 ust. 6)²³⁹.

Obecny stan prawny uznać należy za zgodny ze zobowiązaniami RCz wobec polskiej mniejszości narodowej na Zaolziu wynikającymi z Karty Praw Podstawowych i Wolności²⁴⁰ oraz z Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych²⁴¹.

gminach może jednak pojawić się problem finansowania konkretnych placówek edukacyjnych, w takich sytuacjach ustawa daje powiatowi możliwość przejęcia tego obowiązku (art. 181 ust. 2a).

²³² Działalność powiatu w zakresie edukacji określona jest w art. 181–182 ustawy o edukacji. Według art. 181 ust. 1g „Powiat ma obowiązek zapewnienia warunków dostępu do średniego i wyższego szkolnictwa zawodowego, edukacji dzieci, uczniów i studentów niepełnosprawnych [...]. W tym celu powiat tworzy i znosi np. szkoły średnie z językiem nauczania mniejszości narodowej”.

²³³ Z powodu braku prawnej możliwości obrony przed bezprawnym brakiem działania (kiedy prawo nakazuje ustanowienie danej placówki edukacyjnej) – ze strony jednostki samorządu terytorialnego w art. 169 ust. 3a ustawy nadane zostało ministerstwu prawo do tworzenia i likwidacji (jeżeli nie zostały stworzone przez gminy czy powiaty) „przedszkoli, szkół podstawowych oraz średnich z językiem nauczania mniejszości narodowej”, Art. 14 ust. 1 ustawy o edukacji.

²³⁴ Chociaż w art. 14 ust. 2 i 3 mowa jest o „możliwości” powstania klas i szkół, na podstawie jednak ust. 1 tego artykułu oraz tekstu dodanego do projektu ustawy o edukacji, „możliwość” ta ma być rozumiana jako obowiązek.

²³⁵ Klasa, w której prowadzona jest edukacja w języku danej mniejszości, powinna liczyć przynajmniej: w przedszkolu – 8 dzieci, w szkole podstawowej – 10 uczniów, w szkole średniej – 12 uczniów. Dla powstania całej placówki edukacyjnej z językiem nauczania mniejszości narodowej jest potrzebna przynajmniej liczba: średnio 12 dzieci/uczniów danej mniejszości w klasach przedszkola oraz szkoły podstawowej oraz średnio 15 uczniów danej mniejszości narodowej w szkole średniej – art. 14 ust. 2 i 3 ustawy o edukacji.

²³⁶ Kryterium w tym wypadku jest dostępność edukacji. Możliwa jest jednak umowa związku gmin, poszczególnych gmin albo gminy z powiatem o zabezpieczeniu edukacji w języku mniejszości (zwłaszcza w kwestiach finansowych).

²³⁷ Jeżeli nie zostały spełnione warunki liczbowe, może je powołać tylko dyrektor szkoły za zgodą założyciela, Art. 14 ust. 5 ustawy o edukacji

²³⁸ Uczniowie kończący naukę w szkole średniej z polskim językiem nauczania, mają możliwość w nowym modelu matur od roku szkolnego 2010/2011 (w poprzednim modelu matur również istniała taka możliwość) przystąpienia do matury w języku polskim (wyjątkiem jest matura z języka czeskiego i literatury). *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2011*, s. 24.

²³⁹ R. Petráš, H. Petrův, H. Ch. Scheu, *Menšiny a právo v České republice*, s. 263–266.

²⁴⁰ Art. 25 ust.2a: „Obywatelom należącym do mniejszości narodowych i etnicznych zapewnia się także, na zasadach określonych w ustawie, prawo do pobierania nauki w ich języku”.

²⁴¹ RCz zobowiązała się do spełnienia 10 punktów art. 8 (Oświata) części III Karty: ust. 1a) i/ii; b) i/ii; c) i/ii; d) ii; e) iii; f) iii; g); h); i); ust. 2.

Polska mniejszość narodowa na Zaolziu jest obecnie jedyną mniejszością, która w pełnym zakresie korzysta z prawa do edukacji w jej języku²⁴². Wszystkie polskie przedszkola, szkoły podstawowe oraz średnie znajdujące się na terenie powiatów Frýdek-Místek i Karviná są wpisane do rejestru szkół. Ich zadaniem jest edukacja czeskich obywateli o polskiej narodowości zgodnie z programami edukacyjnymi w języku polskim i z dodaniem niektórych przedmiotów (według zalecenia ministerstwa – Ramowego programu nauczania dla szkół z polskim językiem nauczania)²⁴³. Centrum Pedagogiczne dla Polskiego Szkolnictwa Narodowościowego (PC ČT)²⁴⁴ w Czeskim Cieszynie zajmuje się zaspokojeniem potrzeb tych szkół w zakresie edukacji. PC ČT, ze względu na jego bogate doświadczenie w transgranicznej edukacji, zostało zaproszone do zespołu tworzącego pierwszy Euroinstytut w środkowo-wschodniej Europie – Euroinstytut PL-CZ-SK²⁴⁵ oraz realizowało w latach 2009-2012 projekt Central European Universities for the Modern European Dimension of History Teaching²⁴⁶.

Według danych Instytutu Informacji Edukacji²⁴⁷ w województwie morawsko-śląskim zapewniana jest edukacja w czterech dwujęzycznych (polsko-czeskich) przedszkolach oraz w dwóch dwujęzycznych szkołach średnich (razem 100 uczniów). Znacznie więcej jest placówek edukacyjnych z polskim językiem nauczania, których jest łącznie 42 (20 przedszkoli, 21 szkół podstawowych i 1 średnia szkoła – Gimnazjum z Polskim Językiem nauczania w Czeskim Cieszynie). W szkołach tych pobiera naukę blisko 3 tys.

²⁴² Dla innych mniejszości istnieją placówki edukacyjne dwujęzyczne (czesko-niemieckie, hiszpańskie, francuskie, włoskie, angielskie).

²⁴³ *Druhá periodická zpráva o plnění závazků vyplývajících z Evropské Charty regionálních či menšinových jazyků v České republice*, z dnia 25 lutego 2008 r., usnesení č. 172, s. 22.

²⁴⁴ CP ČT jest instytucją doskonalenia zawodowego, aktywnej współpracy europejskiej oraz kształcenia ustawicznego. Została powołana dnia 1 stycznia 1995 r. i bezpośrednio podlega Ministerstwu ds. Edukacji, Młodzieży i Sportu. Głównymi zadaniami tej instytucji są: „doskonalenie zawodowe pracowników pedagogicznych (z aktywną współpracą z instytucjami z Polski i RCz – orientacja nauczycieli w nauczaniu najnowszych trendów, pokaz przykładowych zajęć, międzynarodowe spotkania metodyczne), pomoc metodyczna i dydaktyczna placówkom oświatowym z polskim językiem nauczania (np. zaspokojenie potrzeb szkół, tworzenie oraz tłumaczenie materiałów dydaktycznych...), wydawanie pomocy metodycznych (magazyn „Jutrzenka” – istniejący już 100 lat, „Ogniwo” – 67 lat, drukowanie polskich świątecznych...), konkursy i olimpiady dla dzieci i młodzieży (Klokán, Pikomat, Mistrz Ortografii, Wielkie Dyktando, Fox, konkursy wokalne itp., w 2011 r. w konkursach tych wzięło udział 1527 uczniów), kształcenie ustawiczne (również kursy dla nauczycieli pracujących na podstawie umowy na zastępstwo, którzy osiągnęli już wiek emerytalny), czesko-polska współpraca transgraniczna, współpraca europejska (w tym obszarze najważniejsze są projekty Barevné stezky Euroregionu – edukacja regionalna, An Interactive Triangle – NAEP, subprogram GRUNDTVIG i kolejne), biblioteka pedagogiczna”, *ibidem*, s. 21–28, strona internetowa CP ČT, *Práva o situaci [...] za rok 2011*, s. 26–30.

²⁴⁵ Wzorowany na granicy niemiecko-francuskiej. Instytut zajmuje się działalnością w granicach edukacji, konsultowaniem, publikacją i działaniami badawczymi.

²⁴⁶ Projekt ten był realizowany w ramach „Programu wspierającego edukację w językach mniejszości narodowych i multikulturowości” za rok 2011, *Zpráva o situaci [...] za rok 2011*, s. 29 i 30.

²⁴⁷ Ústav pro informace ve vzdělávání, informace na dzień 30 września 2011 r. <http://sberdat.uiv.cz/rozcestnik/>.

uczniów. Zmiany liczby uczniów odzwierciedlają obecną tendencję demograficzną, zgodnie z którą zmniejsza się liczba uczniów w szkołach podstawowych i średnich oraz wzrasta liczba dzieci w przedszkolach²⁴⁸.

Zgodnie z art. 6 ust. 1c, d ustawy o szkołach wyższych²⁴⁹ uczelnia posiada autonomię w tworzeniu i wdrażaniu programów nauczania oraz w organizacji studiów, gdy zadania te nie znajdują się w zakresie kompetencji ministerstwa w kwestiach uczelni wyższych określonych art. 87 tej ustawy. Uczelnie realizują jednak niektóre programy²⁵⁰ w językach mniejszości narodowych (czasami w zamian za dodatkowe opłaty związane ze wzrostem kosztów)²⁵¹. Kwestie uznawania dokumentów bez poprzedniej weryfikacji, tytułów akademickich itp., wydawanych w RCz oraz w Polsce, reguluje podpisana 16 stycznia 2006 r. umowa o wzajemnym uznawaniu okresów studiów oraz równoważności dokumentów o wykształceniu i nadaniu stopni i tytułów²⁵² uzyskanych w Rzeczypospolitej Polskiej i RCz²⁵³.

2.5. Prawo do rozpowszechniania oraz przyjmowania informacji w języku mniejszości narodowych

Art. 13 ust. 1 ustawy mniejszościowej gwarantuje wszystkim członkom mniejszości prawo „do rozpowszechniania oraz przyjmowania informacji w języku mniejszości narodowych”. Z prawa tego członkowie mniejszości korzystają bez dodatkowych ograniczeń²⁵⁴, jak wynika z ustaw regulujących publikację prasy periodycznej²⁵⁵ oraz nieperiodycznej²⁵⁶. Dziesiątki tych wydawnictw jest publikowanych przez organizacje mniejszości narodowych w językach mniejszości. Zwłaszcza wydawnictwo periodyczne jest

²⁴⁸ Polské národní školství, Národnostní menšiny v Moravskoslezském kraji, Krajský úřad <http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/cz/polske-narodnostni-skolstvi-9665/>.

²⁴⁹ Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách) z dnia 22 kwietnia 1998 r.

²⁵⁰ Istnieje 6 programów z polskim językiem nauczania na uniwersytetach w Brnie, Ostrawie, Ołomuńcu i Pradze.

²⁵¹ *Druhá periodická zpráva*, s. 25 i 26.

²⁵² Np. art. 4 umowy: bakalář, bakalář umění = licencjat, inżynier, art. 5: magister = magister art. 7: doktor věd, docent = doktor habilitowany, doktor habilitowany sztuki itp.

²⁵³ *Zpráva o situaci [...] za rok 2011*, s. 30.

²⁵⁴ „Korzystanie ze swobód prasowych, ze względu na to, że wiąże się to z dodatkowymi obowiązkami i odpowiedzialnością, może być poddane takim wymogom prawnym oraz ograniczeniom lub karom, jakie są przewidziane przez ustawę i niezbędne w demokratycznym społeczeństwie w interesie bezpieczeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego lub w interesie zapobiegania przestępstwom lub naruszeniom porządku publicznego, ochrony zdrowia lub moralności, ochrony dobrego imienia lub praw innych osób, zapobieżenia ujawnieniu informacji poufnych lub dla zagwarantowania powagi i bezstronności władzy sądowej”. Art. 11 ust. 2 Karty.

²⁵⁵ Zákon č. 46/2000 Sb. o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon) z dnia 22 lutego 2000 r. Ustawa ta reguluje według jej art. 1, niezależnie od języka publikacji i narodowości wydawcy „prawa i obowiązki wydawców i innych osób fizycznych i prawnych w związku z wydawaniem prasy periodycznej”.

²⁵⁶ Zákon č. 37/1995 Sb. o neperiodických publikacích z dnia 13 marca 1995 r.

jednym z priorytetów działalności wszystkich mniejszości²⁵⁷. Jednak prawo do wsparcia finansowego wydawnictw (oraz audycji radiowych i telewizyjnych²⁵⁸ w ich języku), w formie dotacji z budżetu państwa mają tylko mniejszości, które tradycyjnie i długookresowo żyją na terytorium RCz (art. 13 ust. 2 ustawy mniejszościowej). W praktyce realizowane są dotacje dla emisji radiowych i telewizyjnych w ich językach oraz dla prasy periodycznej (w 2011 r. Ministerstwo Kultury wsparło 29 projektów²⁵⁹), jeżeli ich celem nie jest osiągnięcie zysku. Media są ważnym czynnikiem wzmacniającym tożsamość narodową oraz zmniejszają przekonanie o asymilacji mniejszości i ograniczeniu korzystania z ich języka²⁶⁰.

RCz przy ratyfikacji Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych (Karty) zobowiązała się do realizacji wobec polskiej mniejszości na Zaolziu 6 punktów²⁶¹ art. 11 (Media). Punkty te zobowiązują m.in. do zagwarantowania nadawania w radiu i telewizji programów w języku polskim, wsparcia wydawnictw, odbioru audycji radiowych i telewizyjnych programów z Polski²⁶².

Artykuł 31 ust. 4 ustawy o radiofonii i telewizji nakłada na nadawcę obowiązek „przygotowania struktury programu w ten sposób, aby w programie znajdowała się zrównoważona oferta dla wszystkich obywateli ze względu na ich wiek, płeć [...],

²⁵⁷ *Zpráva o situaci [...] za rok 2001*, s. 16

²⁵⁸ Te zagadnienia regulowane są w ustawie o radiofonii i telewizji i o zmianie innych ustaw (Zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů) č. 231/2001 Sb. z dnia 17 maja 2001 r., oraz w ustawie o Czeskiej Telewizji (Zákon o České televizi) č. 483/1991 Sb. z dnia 29 listopada 1991 r. oraz ustawie o Radiu Czeskim (Zákon o Českém rozhlasu) č. 484/1991 Sb. z dnia 29 listopada 1991 r.

²⁵⁹ Na podstawie rozporządzenia regulującego kwestie dotacji na działalność mniejszości narodowych č. 38/2007 Sb. (Nařízení vlády, kterým se mění nařízení vlády č. 98/2002 Sb., kterým se stanoví podmínky a způsob poskytování dotací ze státního rozpočtu na aktivity příslušníků národnostních menšin a na podporu integrace příslušníků romské komunity) z dnia 21 lutego 2007 r., art. 16 tego rozporządzenia określa, że Ministerstwo Kultury przyznaje dotacje w zakresie stworzenia warunków rozszerzania i odbierania informacji w języku mniejszości narodowych, w tym zakresie jest reprezentowane przez wydział mediów i sektor audiowizualny. W ostatnich latach wysokość łącznej kwoty dotacji na te programy zmniejsza się pomimo wzrastającej liczby ich projektów. W roku 2012 kwota łącznej dotacji na zgłoszonych 36 projektów wynosiła 21 929 tys. Kč.

²⁶⁰ *Zpráva o situaci [...] za rok 2011*, s. 42,43 oraz Druhá periodická zpráva, s. 36–38.

²⁶¹ Ust. 1: „Władze publiczne w zakresie jej właściwości oraz z poszanowaniem zasady niezależności i autonomii mediów zobowiązują się do: a) iii – wydania odpowiednich przepisów zobowiązujących stacje nadawcze do oferowania programów w językach regionalnych lub mniejszościowych; b) ii – zachęcania lub ułatwienia regularnego nadawania programów radiowych w językach regionalnych lub mniejszościowych; c) ii – zachęcania lub ułatwienia regularnego nadawania programów telewizyjnych w językach regionalnych lub mniejszościowych; d) – zachęcania lub ułatwienia produkcji i dystrybucji materiałów audiowizualnych w językach regionalnych lub mniejszościowych; e) i – zachęcania lub ułatwienia utworzenia i utrzymania przynajmniej jednej gazety w językach regionalnych lub mniejszościowych; oraz ust. 2, w którym mowa o swobodzie odbioru programów z sąsiednich krajów, retransmisji programów oraz o swobodzie wypowiedzi i swobodzie przepływu informacji”.

²⁶² W RCz system radiofonii i telewizji działa zgodnie ze standardami RE oraz według wymogów UE. *Druhá periodická zpráva...*, s. 39.

narodowość, pochodzenie etniczne czy społeczne, przynależność do mniejszości narodowej”. Wkład programu do rozwoju kultury mniejszości narodowych ważny jest też w procesie uzyskania licencji²⁶³. Podobnie te kwestie regulują ustawy č. 484/1991Sb oraz č. 484/1991Sb. Dodatkowo Ministerstwo Kultury wspiera, na podstawie przedstawionych projektów, programy radiowe i telewizyjne w języku polskim²⁶⁴. Czeska telewizja od 2010 r. nadaje program „Wiadomości” w języku polskim, w którym informuje o najważniejszych wydarzeniach z mieszanego narodowościowo polsko-czeskiego obszaru przygranicznego²⁶⁵. Studio telewizyjne Ostrawy we współpracy z TVP Wrocław zrealizowały wspólny czesko-polski projekt telewizji czeskiej (program *Hranice dokořán – Rozmówki polsko-czeskie*²⁶⁶), który został sfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego²⁶⁷. Radiofonią w polskim języku zajmuje się Český rozhlas w Ostrawie²⁶⁸.

Dzięki dotacjom państwowym na ogólnokrajową prasę publikowane są obecnie 3 wydawnictwa²⁶⁹ w języku polskim. Są nimi: gazeta wydawana przez Kongres Polaków w RCz „Głos Ludu”²⁷⁰, wydawana przez stowarzyszenie obywatelskie Silesia „Nasza Gazetka”²⁷¹, wydawany przez PZKO miesięcznik kulturalny „Zwrot”²⁷². Wydawane są również dwa miesięczniki dla młodzieży polskiej „Jutrzenka” oraz „Ogniwo”²⁷³.

²⁶³ Art. 17 ust. 1g i ust. 2d ustawy o radiofonii i telewizji, obowiązek zapobiegania aktom podżegania do nienawiści wobec mniejszości w programach określony jest w art. 32 ust. 1c tej ustawy.

²⁶⁴ *Druhá periodická zpráva...*, s. 36, 37.

²⁶⁵ Program finansowo wspierany przez Ministerstwo Kultury. Wiadomości te nadawane są w języku polskim z czeskimi napisami. Premierowa audycja została nadana jako część piątkowego programu ČT1 o godz. 18.00 „Wiadomości z regionów”. Program ten ma zasięg regionalny, obejmuje powiaty morawsko-śląski i ołomuński. Strona int. ČT1: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10000000043-wiadomosci-w-jezyku-polskim/>.

²⁶⁶ Cykl 78 części – zajmował się współpracą kulturalną i gospodarczą transgraniczną oraz codziennym życiem mieszkańców na tym terenie. Nadawany w niedziele do marca 2013 r. w stacji ČT 24 oraz TVP Wrocław (w Polsce również w studiach w Opolu i Krakowie).

²⁶⁷ W ramach dotacji Programu operacyjnego współpracy transgranicznej RCz– Polska 2007– 2013 r., *Zpráva o situaci [...] za rok 2011*, s. 42.

²⁶⁸ 15-minutowe aktualności i wiadomości w języku polskim nadawane są od poniedziałku do piątku po wiadomościach o godz. 19.00. W soboty pojawia się o godz. 17.30 „polska półgodzinka”. Strona internetowa stacji Ostrava: http://www.rozhlas.cz/ostrava/neprehlednete/_zprava/kwadrans-polskich-aktualnoci--814784.

²⁶⁹ Do 2005 r. również istniał miesięcznik „Kurier Praski”, skierowany do społeczności polskiej w Pradze, podejmujący problematykę polskiej mniejszości w RCz. *Zpráva o situaci [...] za rok 2002*, s. 29, 30.

²⁷⁰ Gazeta ta pomaga propagować znajomość języka polskiego na Zaolziu. Wydawana jest 3 razy w tygodniu, wysokość dotacji za rok 2011 wynosiła 6 511 tys. Kč. Portal internetowi gazety: <http://www.glosludu.cz/>.

²⁷¹ Dwumiesięcznik dla dzieci i młodzieży, wydawany od 1952 r. Jego celem jest rozpowszechnianie informacji o szkołach polskich w RCz, ogólnie o działalności polskich dzieci, młodzieży oraz harcerstwa, wykorzystywany jest również jako pomoc dydaktyczna. Strona internetowa: <http://www.nasza-gazetka.com/>.

²⁷² Treść miesięcznika odzwierciedla historię terenu cieszyńskiego. Pojawiają się w nim regularnie informacje o imprezach kulturalnych. Strona internetowa: <http://www.zwrot.cz/pl/novosci.aspx>.

²⁷³ R. Kaszper, B. Małysz, *Poláci na Těšinsku*, s. 88, 89.

Każdego roku dzięki dotacjom ministerstwa, lokalnych sponsorów i dotacjom rządu polskiego ukazuje się kilka publikacji nieperiodycznych (np. Kalendarz Śląski) jak również wydawane są pozycje autorów pochodzących z Zaolzia²⁷⁴.

2.6. Prawo do rozwoju kultury członków mniejszości narodowych

Ostatnie prawo mniejszości narodowych określone w ustawie mniejszościowej (art. 12 ust. 1 i 2) gwarantuje ich członkom prawo do „zachowania i rozwijania swojego języka, kultury oraz tradycji i do jego respektowania”. Prawo to należy do wszystkich mniejszości, nie tylko tych, które „tradycyjnie i długookresowo żyją na terytorium RCz”. Jednak tylko dla tych ostatnich Państwo ma obowiązek „stwarzania warunków realizacji tego prawa, przez popieranie programów (dotacje z budżetu państwa²⁷⁵) ukierunkowanych na teatry²⁷⁶, muzea, galerie, biblioteki²⁷⁷, działalność dokumentacyjną oraz inne aktywności członków mniejszości narodowych”. Prawa te RCz zobowiązała się również zapewnić polskiej mniejszości zaolziańskiej w związku z ratyfikacją Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych²⁷⁸. Znaczna część jej działalności kulturalnej rozwija się pod kierownictwem dwóch najważniejszych organizacji polskich w RCz PZKO i Kongresu Polaków.

3. Polskie organizacje i przedstawicielstwa

3.1. PZKO²⁷⁹

PZKO jest istniejącym od ponad 60 lat stowarzyszeniem społecznym, pomagającym w utrzymaniu tożsamości polskiej na ziemi cieszyńskiej, wspierającym oświatę

²⁷⁴ *Zpráva o situaci [...] za rok 2001*, s. 66 i nast., *Druhá periodická zpráva*, s. 37 i nast., *Zpráva o situaci [...] za rok 2011*, s. 3 załącznika nr 7.

²⁷⁵ Ministerstwo Kultury (wydział kultury regionalnej i narodowej) w każdym roku ogłasza na podstawie rozporządzenia č. 122 z dnia 21 lutego 2007 r., procedurę przyznawania dotacji na projekty w Programie wspierania działalności członków mniejszości narodowych. Dotacje te wspierają zwłaszcza stowarzyszenia obywatelskie mniejszości w działalnościach takich jak: chóry, tradycyjne zespoły ludowe, spotkania grup sztuki i kultury ludowej, *Druhá periodická zpráva...*, s. 39, lista dotacji w kraju morawsko-śląskim za rok 2012: <http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/-20966>.

²⁷⁶ Najważniejsze znaczenie ma obecnie profesjonalny teatr polski – Scena Polska Teatru Cieszyńskiego, działająca od roku 1951 jako zespół tego teatru, Scena Polska w ciągu 57 sezonów odegrała 1034 przedstawień (400 premier) oferując bezpośredni kontakt z kulturą polską polskim językiem, zob. http://www.tdivadlo.cz/index_pl.php?set=pl. Od kwietnia 2007 r. istnieje również Teatr Lalek Bajka, który powstał jako teatr objazdowy. Zob. <http://www.teatrlalekbajka.pl/>.

²⁷⁷ Osobny dział literatury i bibliotek Ministerstwa Edukacji, Młodzieży i Sportu nadaje dotacje bibliotekom (w aktach według ustawy č. 257/2001 Sb.) na dostęp do literatury w językach mniejszości narodowych (Knihovna 21. století – dotacja na zakup tej literatury), *Ibidem*, wyniki programu na rok 2013: http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=02_Knihovna21.htm.

²⁷⁸ Punkty art.12: ust. 1 a); f); g); ust. 2; ust. 3 (razem 5 punktów).

²⁷⁹ Polski Związek Kulturalno-Oświatowy powstał w roku 1947. Obecnie jest stowarzyszeniem (na podstawie ustawy o stowarzyszeniach č. 83/1990 Sb. Zákon o sdružování občanů z dnia 27 marca 1990 r.),

w języku polskim, jak również rozwój polskiej kultury i kultywowanie polskiej tradycji. W zakresie jego działalności znajduje się organizacja życia społecznego („śpiew, muzyka i tańce²⁸⁰, teatr amatorski, sport²⁸¹, regionalne inicjatywy samokształcenia w zakresie historii regionu, ludoznawstwa, stosunków międzyludzkich, spraw społecznych itp.”), udzielanie wsparcia finansowego i udostępnianie lokali polskiej mniejszości w RCz oraz zapewniania kontaktów ze współczesną kulturą polską (współpraca transgraniczna²⁸²). Działalność organizacji prezentowana jest na „impresach²⁸³ miejscowych, obwodowych, regionalnych i międzynarodowych”²⁸⁴. Sposoby jej działalności, cele²⁸⁵ oraz strukturę organizacyjną określa jej statut, zatwierdzony przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych RCz. PZKO jest finansowane z dwóch źródeł. Jednym z nich są środki własne uzyskane ze składek członkowskich oraz z zysków pochodzących z organizacji imprez kulturalnych, drugim zaś dotacje Ministerstwa Kultury, Ministerstwa Edukacji, Młodzieży i Sportu, od rządu RCz, z województwa morawośląskiego, z Polski²⁸⁶.

które posiada osobowość prawną, działającym zgodnie z czeskim prawem. Siedzibą PZKO jest Czeski Cieszyn. Składki członkowskie PZKO obecnie płaci 12 tys. członków (członkiem może być osoba jakiegokolwiek narodowości, która ma przynajmniej 15 lat i wyraziła zgodę na członkostwo). Fakt ten czyni z niej największą polską organizację w RCz. Członkowie zrzeszeni są w 84 miejscowych kołach PZKO (w większości gmin Zaolzia – w których utworzyli 45 „Domów PZKO”) – chórach, klubach, zespołach itp. Mogą również działać w „innych jednostkach organizacyjnych i w władzach PZKO”. Statut PZKO na rok 2013, s. 1, O PZKO, strona internetowa PZKO: <http://pzko.cz/>.

²⁸⁰ Obecnie działa 18 chórów oraz 19 zespołów tanecznych i kapeli (które uzyskały liczne nagrody i wyróżnienia również za granicą np. zespół Oldrzychowice na 43. Festiwalu Folkloru Górali Polskich w Żywcu).

²⁸¹ Coroczny wyścig rowerowy do źródeł rzeki Olzy, wyścigi w sportach zimowych itp.

²⁸² Plan współpracy z Polonią i Polakami za granicą w 2013 r., Warszawa 2012 : <http://pzko.cz/files/Plan%20wsp%20z%20Poloni%C4%85%20i%20Polakami%20za%20granic%C4%85%202013.pdf>.

²⁸³ Największym wydarzeniem cyklicznym jest tradycyjnie organizowane w sierpniu Górolski Święto, które jest trzydniowym międzynarodowym festiwalem (corocznie gromadzącym około 10 tys. osób). Organizowany jest również już od kilku lat Międzygeneracyjny Uniwersytet Regionalny (comiesięczny cykl wykładów na poziomie uniwersyteckim). Kolejne znaczące imprezy kulturalne organizowane przez PZKO wraz z lokalnymi grupami to np. Koncert Świąteczny, Maj nad Olzou, Miyszani łowiec, Festiwal Piosenki Dziecięcej, Wystawa Polskiej Książki, Trzynieckie Lato Filmowe (4-dniowy festiwal polskich, czeskich, słowackich, węgierskich filmów), Dni Kultury Studenckiej i inne.

²⁸⁴ O PZKO – na stronie internetowej: <http://pzko.cz/pzko/o-pzko.html>.

²⁸⁵ W szczególności: „a) zrzeszanie Polaków żyjących w RCz, b) wspieranie kultury i oświaty poprzez nawiązywanie do tradycji kultury polskiej, tradycji kultury Śląska Cieszyńskiego oraz uczestniczenie w wielokulturowym rozwoju RCz i Europy, c) utrzymywanie powszechnego używania języka polskiego i promocji kultury polskiej w RCz, d) wspieranie polskich inicjatyw społecznych, kulturalnych i gospodarczych”. Art. 4 statutu PZKO za rok 2013.

²⁸⁶ *Zráva o situaci [...] za rok 2008*, s. 97 i nast., *Zpráva o situaci [...] za rok 2009*, s. 108 i nast., *Zpráva i situaci [...] za rok 2010*, s. 136 i nast., *Zpráva o situaci [...] za rok 2011*, s. 34 i nast., *Druhá periodická zpráva*, s. 39 i nast., status PZKO oraz jego strona internetowa Więcej informacji o PZKO na jej stronie oficjalnej: <http://pzko.cz/>.

3.2. Kongres Polaków w RCz²⁸⁷

Kongres Polaków jest stowarzyszeniem obywatelskim zrzeszającym 28 organizacji polskich (ich przedstawiciele tworzą Radę Przedstawicieli), mającym na celu realizację interesów polskiej mniejszości narodowej w RCz. Głównym jego zadaniem jest reprezentacja polskiej mniejszości wobec większości obywateli, państwa, samorządów oraz mediów w wielu sferach życia (społecznego, branżowego, kulturalnego). Znaczący jest również projekt Ośrodka Dokumentacyjnego ukierunkowanego na działalność dokumentacyjną i prezentacyjną²⁸⁸. Corocznie Kongres organizuje imprezy kulturalne (np. konkurs „Tacy Jesteśmy” podsumowujący osiągnięcia kulturalne na Zaolziu²⁸⁹) oraz warsztaty młodzieżowe²⁹⁰.

Wnioski

Celem niniejszej publikacji było przedstawienie uprawnień polskiej mniejszości narodowej w RCz. Opis praw przyjętych z katalogu ustawy mniejszościowej nie wyczerpuje w całości problematyki statusu prawnego polskiej mniejszości, pokazuje jednak najistotniejsze zagadnienia z tym związane. Podział polskiej mniejszości na „tradycyjnie i długookresowo żyjącą w RCz” – czyli zamieszkującą okolice Cieszyna (Zaolzie) i pozostałą, – zwykłą mniejszość, która najczęściej ze względów zarobkowych rozproszona jest na terytorium RCz, demonstrowa różnice w prawach tych mniejszości. Szerzy zakres kulturowych, językowych, edukacyjnych praw polskiej mniejszości na „Zaolziu” wynika z historii oraz dobrej organizacji Polaków na tym terenie. Zauważyć można stopniowy rozwój uprawnień tej mniejszości narodowej – od początkowej dyskryminacji i intensywnego nakłaniania mniejszości do asymilacji z większością czeskich obywateli, do sytuacji, którą można określić jako dyskryminację odwróconą (dotacje RCz, RE...). Potwierdzeniem przyznanych uprawnień są liczne organizacje polskie, wydawnictwa, teatry itp. Możliwość edukacji w polskich lub dwujęzycznych szkołach

²⁸⁷ Kongres Polaków powstał w marcu 1990 r. Jego siedzibą jest Czeski Cieszyn. Posiada osobowość prawną na podstawie ustawy o zrzeszeniu obywateli. Reprezentuje polską mniejszość narodową w RCz wobec samorządów terytorialnych, parlamentów oraz organów terenowej i centralnej administracji państwowej. W jego ramach współpracują państwa i narody RCz i RP (wspiera również współpracę transgraniczną). Źródłem majątku Kongresu są darowizny, dotacje, składki, działalność gospodarcza itp. Strukturę Kongresu określa Statut Kongresu Polaków w RCz przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 28 kwietnia 2012 r.

²⁸⁸ Ośrodek gromadzi, przetwarza i zapewnia dostęp do informacji o przeszłości i obecnej sytuacji terenu cieszyńskiego, więcej na: <http://www.polonica.cz/osrodek/index.php?h=132680739817215457&m=132680739817215457>.

²⁸⁹ <http://www.polonica.cz/index.php?b=1352296752&h=132367512118135326&m=132367512118135326>

²⁹⁰ *Zpráva o situaci [...] za rok 2011*, .s. 34, Statut Kongresu Polaków, oraz jego strona internetowa: <http://www.polonica.cz/index.php>.

jest również znaczącym czynnikiem umożliwiającym zachowanie polskiej tożsamości narodowej. Przejawy nietolerancji ograniczają się do incydentalnych działań jednostek.

Choć zapewnione zostały ramy prawne rozwoju mniejszości, alarmujące jest widoczne zmniejszanie się liczby jej członków. Odzwierciedleniem tego zjawiska są wyniki dwóch ostatnich powszechnych spisów ludności RCz. Tendencja ta nie jest jednak następstwem asymilacji przymusowej, ale wynikiem naturalnego, niewymuszonego przystosowania polskiej mniejszości do czeskich warunków społecznych i kulturalnych oraz efektem licznych małżeństw polsko-czeskich. Nieznaczny wzrost liczby dzieci w polskich przedszkolach może oznaczać odwrócenie tej tendencji oraz uświadomienie sobie przez osoby żyjące na tym terenie zalet bycia osobą dwujęzyczną (np. możliwość studiów po nauce w szkołach z polskim językiem nauczania w RCz lub Polsce). Korzystna w tym względzie jest również rozwinięta transgraniczna współpraca polsko-czeska, której najlepszym przykładem jest Euroregion²⁹¹ Śląsk Cieszyński²⁹².

²⁹¹ „Euroregion to obszar współpracy transgranicznej, który powstał na podstawie umowy regionów przygranicznych dwóch lub więcej państw. Euroregiony odegrały ważną rolę w przygotowaniu i realizacji programu transgranicznego CBC Phare”. Euroregiony mają zasadnicze znaczenie we współpracy regionalnej UE, która zacierza różnice w rozwoju społeczno-ekonomicznym oraz harmonizuje rozwój całej społeczności. Euroregiony, jako najwyższy stopień instytucjonalizacji współpracy transgranicznej (sekretariaty, rady, komitety itp.) tworzą tzw. „mosty” między krajami sąsiadującymi, które zapewniają rozwój zintegrowanej Europy. Zanikanie granic umożliwia rozwiązywanie problemów związanych z terenami granicznymi, takich jak: rozwój lokalnej infrastruktury, zmniejszanie barier handlowych i kulturalnych, ochrona środowiska, ruch graniczny. Podstawy organizacyjne euroregionalnej polityki polskiej określone zostały w umowach wielostronnych: np. Europejska konwencja ramowa o współpracy transgranicznej między wspólnotami i władzami terytorialnymi sporządzona w Madrycie 21 maja 1980 r., Europejska Karta Regionów Granicznych i Transgranicznych z dnia 20 listopada 1981 r., Europejska Karta Samorządu Terytorialnego sporządzona w Strasburgu dnia 15 października 1985 r. i inne. Szczegółowy zakres polsko-czeskiej współpracy transgranicznej określony jest jednak w polsko-czeskich umowach bilateralnych, takich jak: Układ między Rzeczypospolitą Polską a Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjacielskiej współpracy, podpisany w Krakowie dnia 6 października 1991 r. (Dz.U. 1992/59/296), Umowa między RP a Republiką Czeską o małym ruchu granicznym – Praga 17 stycznia 1995 r., (Dz.U. 1996/46/27), Umowa między Rządem RP a Rządem Republiki Czeskiej o przejściach granicznych, przejściach na szlakach turystycznych, przecinających granicę państwową oraz zasadach przekraczania granicy poza przejściami granicznymi – Warszawa 22 listopada 1996 r., Umowa między Rządem RP a Rządem Republiki Czeskiej o współpracy w dziedzinie ochrony środowiska- Praga 15 stycznia 1998 r., Umowa między RP a Republiką Czeską o współpracy w odprawie granicznej – Praga 25 maja 1999 r., Umowa między Rzeczypospolitą Polską oraz Republiką Czeską o współpracy i wzajemnej pomocy w przypadku katastrof, klęsk żywiołowych i innych nadzwyczajnych zdarzeń – Warszawa 8 czerwca 2000 r. (Dz.U. 04/36/325).

R. Kaszper, B. Małysz, *Poláci na Těšínku – studijní materiál.*, s. 94, 95 oraz strona internetowa Euroregion Śląsk Cieszyński <http://www.euregio-teschinensis.eu/euroregion-slask-cieszynski/>.

²⁹² Umowa o współpracy regionalnej pod nazwą: Euroregion Śląsk cieszyński – Těšínké Slezsko zawarta pomiędzy stroną czeską (reprezentowaną przez Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza” z siedzibą w Cieszynie) a stroną polską (reprezentowaną przez Regionalne Stowarzyszenie Współpracy Czesko-Polskiej Śląska Cieszyńskiego z siedzibą w Czeskim Cieszynie) w dniu 22 kwietnia 1998 r. w Cieszynie. Zadania i cele tego Euroregionu, jego struktura i inne ważne informacje na: <http://www.euregio-teschinensis.eu/pl/>.

Summary

Rights of the Polish minority in the Czech Republic

The rights of the Polish minority in Czech Republic are a particular aspect of the problem of national minorities, exerting a significant influence on contemporary international relations. The aim of the publication is the analysis of the practical implementation of international standards of minority policy in the Czech Republic as exemplified by the Polish minority. The publication is based on a broad section of Czech legislation. The Czech definition of minorities is presented due to absence of international uniformity in this matter. Legal standards of the protection of minorities are located mostly in the minority law, but some basic rules can also be found in the highest legal acts of the Czech Republic (Constitutional order). The status of the Polish minority is presented as a catalog of minority rights laws – which are harmonized with international standards. The range of privileges depends on the history and traditions which a particular minority has enjoyed in the territory of the Czech Republic. Some privileges belong to all minorities regardless of their history but the Polish minority living in the area of Zaolzie (around the city of Cieszyn) enjoys additional benefits. The last part of the publication deals with Polish organizations and agencies as an important factor for maintaining Polish national identity in Czech Republic.